Бухы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

[illegible] 1921 оной [illegible] 21-нээ гарана. | № 206 (18529) | 1990 оной сентябриин 7, пятница | Сэн 3 мүн.

РСФСР-эй Коммунис партиин эмхидхэн байгуулгын съезд

ИНФОРМАЦИОННО МЭДЭЭСЭЛ

[illegible] сентябриин 5-да Москвада, Кремлиин съезднүү[illegible] соо, РСФСР-эй Коммунис партиин эмхидхэн бай[illegible]лгын хоёрдохи шата хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлээ. [illegible] Компартиин ЦК-гай Нэгэдэхи секретарь **И. К. По**[illegible] түрүүлэлгэ доро үнгэрһэн үглөөнэй заседани дээрэ [illegible] Компартиин Түбэй Хиналтын комиссиин түрүүлэгшын [illegible] дэбжүүлэгдэһэн кандидатурануудые делегадууд зүб[illegible]бэ. Удаань съезд РСФСР-эй Коммунис партиин Цен[illegible] Комитедэй болон Центральна Хиналтын комиссиин [illegible] һунгагдаха кандидатурануудые хаража захалаа.

[illegible] заседани дээрэ КПСС-эй ЦК-гай секретарь **Ю. А.** [illegible] түрүүлэгшээр һуугаа. КПСС-эй Удмуртын обкомой секретарь **Н. И. Сапожников**, «Горьковский автомобильный завод» гэжэ үйлэдбэриин нэгэдэлэй токарь **О. И. Чабак**, Ростовско областиин Ремонтненско районой Калининай нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ **П. В. Жилин**, Шэтын гүрэнэй медицинскэ институдай кафедрые даагша **А. О. Баринов**, РСФСР-эй ЛКСМ-эй Центральна Комитедэй нэгэдэхи секретарь **В. В. Елагин**, Красноярскын инженерно-барилгын институдай ахалагша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ **М. Д. Северьянов**, Куйбышевска областиин В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ металлургическа үйлэдбэриин нэгэдэлэй парткомой секретарь **А. В. Попелышко**, сэрэгэй 10729-дэхи частиин ахалагша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ **А. В. Годунов**, КПСС-эй Ленинградска обкомой секретарь **Ю. П. Белов** гэгшэд гол элидхэлые зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаа.

Үдэшын заседани дээрэ тоололгын комиссиин түрүүлэгшэ **И. П. Воробьёв** забһарлалгын үедэ болоһон нюусаар дуугаа үгэлгын дүнгүүдые соносхоо. РСФСР-эй Компартиин Центральна Хиналтын комиссиин түрүүлэгшээр олонхиин дуугаар Ю. А. Гагаринай нэрэмжэтэ Агаарай-Сэрэгэй академиин ахалагша багша **Н. С. Столяров** һунгагдаба. Саашань үгэ хэлэлгэ үргэлжэлүүлэгдэбэ. Московско областиин Солнечногорскын арадай сүүдэй түрүүлэгшэ **Ю. М. Слободкин**, электротермическэ түхеэрэлгэнүүдые бүтээдэг Дагестанай заводой бригадир **М. А. Гасанов** гэгшэд элидхэл тушаа үгэ хэлээ.

Заседаниин түгэсхэлдэ РСФСР-эй Коммунис партиин Центральна Комитедэй болон Центральна Хиналтын комиссиин гэшүүдые һунгалгаар дуугаа үгэлгэ үнгэргэгдөө.

[РС]ФСР-эй Коммунис партиин ажал ябуулгын программа тухай

[Р]СФСР-эй Компартиин эмхидхэн байгуулгын съезд дээрэ И. К. ПОЛОЗКОВОЙ хэһэн элидхэл

[Н]үхэдүүд! РСФСР-[эй Комп]артиин эмхидхэн бай[гуулгын] съездын түрүүшын ша[та хүдэл]мэреэ дүүргэһэнэй [illegible] бэшэ үйлэ хэ[illegible] юм. Тэдэмнай [illegible] съездын хоёрдохи шатын [illegible] шанжэ оруулна. [КПСС-эй] XXVIII съездын тэ[illegible] гол һуури зээл[illegible] ерсашагүй. Тэ[illegible] доторхи ба дэлхэй[illegible] байдалые гүн[illegible] шэнжэлһэн, манай [illegible] кризисэй шалтагаа[illegible] ойлгохо арга [illegible] байна. Тиимэһээ өөһэ[illegible] үндэһэнүүдээр [illegible] эхитэйшье, [illegible] һүүлэй жэлнүүдэй [illegible] эндүүнүүдтэй хол[illegible] шалтагаануудые ойлго[illegible] юм.

[illegible] социалис шэлэл[illegible] эрэлдэйе ма[illegible] шалтагдаг байһые ба[illegible] гол анхаралда [illegible] мэндэ хүнүү[illegible] аша туһануудай [illegible] эрхэтэ, демо[illegible] социализм, общие [illegible] дабшаха байһанаа [illegible]. Кризисһээ гараха, [illegible] ба социа[illegible] байдалые [illegible] ёһо бэхижүүлхэ [illegible] бүхэли хэмжээ[illegible] байна. [illegible] нэгэ габьяа гэ[illegible] политическэ ре[illegible], партиие [illegible] гэжэ үзүүлхэ тодор[illegible] юм.

[XX]VIII съездын сэгнэл[illegible] дэмжэнэбди. Үйлэ[illegible] эсэстэ болоулхын, [illegible] тогтууритай [illegible] һайжаруулхын ту[illegible] эршэ түргэс, эрид [illegible] хэрэгтэй [illegible].

[illegible] хүсэнүүдэй улам [illegible] байгаа зүришэлгэ [illegible] шэнжэлэй боложо [illegible] мүндэлжэ бай[illegible] болон хүдэлөө[illegible] удамаршад бү[illegible] буруушааха, Консти[illegible] һуринуудые, [illegible] политическэ байгуу[illegible] болоулха гэһэн [illegible] дээрэ өөһэ[illegible] нэдэнэ.

[illegible] зургаануудай нэрэ [illegible], СССР-эй [депу]тадуудай съезд [Ве]рховно Соведые та[illegible] гаргагдана. [illegible], хуушанай[illegible], реформын [illegible] ба шэнэлэлгэ[illegible] хүсэн гэжэ харуул[illegible] байна бшуу. [illegible] бодолнуудтай [РС]ФСР-эй Компартиин [illegible] байгуулгын съездын [illegible] шүүмжэлдэг [illegible] юумэ нарин няг[illegible] оруулха ар[illegible] байһаниинь ар[illegible] Гэбэшье бидэнэй [illegible] баталан аб[illegible] документнүүдые зүбөөр [illegible] байһаниинь, [illegible] ба политическэ [illegible], Россин бүрин [illegible] бүхижүүлгэдэ [illegible] эмхидхэн байгуулгын [illegible] сэхэ олон үзэл [illegible] КПСС-эй XXVIII [illegible] батадхагдаһые тос[illegible] байна ха [illegible].

[illegible] съездын энэ шатын [illegible], РСФСР-эй [illegible] эмхидхэлэй талаар [illegible] түгэсхэхэ, ажал [illegible] стратеги болон так[illegible] тодорхойлхо хэрэг бо[illegible]. «Манай тактическэ [illegible] үйлэ хэрэгүү[illegible] арай шамай [illegible] ябалгаар, тэдэнэй [illegible] һүүлээр тэрээндэ [illegible] ушарнуудаар [illegible] ханажа шада[illegible] Эдэ уранүүдай би[illegible] дабшуулхын, [illegible] харгы зам гэ-рэлтүүлхын, агшан зуурын сэхэ зорилгонуудһаа бидэниие дээшэнь гаргахынь тула бидэ оролдохо, эрмэлзэхэ ёһотойбди»,— гэжэ В. И. Ленин хэлэһэн юм.

Бидэнэй хаража үзэхэ ёһотой ажал ябуулгын Программын проект дотор Россин общественэ эрид шууд хубилган шэнэдхэхын, тэрэнэй гүрэнэй байгуулалта ба соёл болбосоролые, национальна ёһо заншалнуудые һэргээхын, хүнүүдэй һуудал байдалай хэм хэмжээе дээшэлүүлхын, республикын, бүхы Советскэ Союзай арадуудай хани барисаа ба харилсаа холбоо бэхижүүлхын тула оролдохо юм гэжэ РСФСР-эй Коммунис парти батаар мэдүүлнэ.

Россин коммунистнууд арюун сэбэр һэшхэлээрээ, нюусагүй зүрхэ сэдьхэлһээ иигэжэ хэлэхэ аргатай байна: ажалшадай таһаршагүй хубинь — бүхы ажалша арадтай шуһа мяхаараа холбоотой байһан манай парти һэргээгдэхэ байна. Хүдэлмэришэдэй, таряашадай, интеллигенциин һанал бодол ба үндэһэн аша туһануудые, алба хаагшадай, үнэн сэхэ кооператорнуудай аша туһануудые, студентнэрэй болон пенсионернүүдэй — өөрынгөө ажалай ашаар ажаһуудаг бүхы хүнүүдэй аша туһануудые элирхэйлдэг байдагаар тэрэ һэргээгдэхэ юм. Энэмнай манай залан сэхэ хараа бодол мүн. Энээниие баримталдаг байгаабди, бата найдамтайгаар баримталдаг байхабди.

I

Нүхэдүүд! Манай республика орёо бэрхэшээлтэй үе сагта ороод байна. Ажахын холбоонууд һандарна, хэрэглэмжын дэлгүүр хараа байса муудана, арадай ажаһуудалай хэм хэмжээн доошоломо. Хубилган шэнэдхэлгын эхин дээрэ хүнүүдые зоригжуулһан, экономикын түргэн һайжаралга ба дээшэлэлгэдэ этигэл найдалай орондо урмаа хухаралга, һожоргүй байдал дэлгэржэ байнхай.

Эсэсэй эсэстэ хубилган шэнэдхэлгые һаатаглын хилэдэ хүргэһэн экономическа кризисэй шалтагаанууд юун болоноб? Нэн түрүүн, энэмнай шэлжэн оролгын орёо бэрхэшээлнүүд болоно гэхэшэ. Тэдэнэй зүришэлдөөнүүд улам бүри хурсадана. Газар, зөөри, нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгэ тухай хуулинуудые хүсэндэнь оруулгатай холбоотой олон хуули ёһоной ба бодото ябуулгын асуудалнууд шиидхэгдээгүй байһаар. Зөөриин түхэл янзануудай олон ондоо байлга юридическэ заабари шэнги болоһон аад, экономическа бодото байдалда үзэгдэхэгүй юм. Хуули гаргалгын ба гүйсэдхэхэ засагай бүхы шатануудай бии болоһон асуудалнуудые шиидхэхэдэнь аали нобшо үзэгдэлнүүд ушарна. Һүүлэй һүүлдэ экономическа үндэһэн шухала реформо ухаан бодолой һаад тойбонуудтай ушардаг байна. Хүнүүд зөөриин элдэб түхэл янзануудые ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэхэ арга боломжонуудые һулаар ойлгодог, ажахын ажал ябуулгын шэнэ онол аргануудай аша үрые харадаггүй байна бшуу.

Бусадшье шалтагаануудые дурдажа боломоор. Гэбэшье гол шухалань, минии һанахада, иимэ байна. Стратегическэ хараа шугам зүб шэлээд, бидэ бүхы шэглэлнүүдээр хоорондоо холбоотой урагшаа дабшалга хангажа шадаагүй байнабди. Удхаараа зүб манай олон шиидхэбэринүүд бодото байдалда боложо байгаа үйлэ хэрэгүүдтэй таарулгадаггүй байшоо. Хэрбээ ойлгосотойгоор хэлэхэ болоо һаа, үгэ хүүрнай олон, харин хэһэн юумэмнай бага байгаа бшуу.

Хубилган шэнэдхэлгын үедэ, үнгэрхэдөө, ойрын сагта бэелүүлхэ эли тодо хараа түсэбүүдгүй байһан дээрэһээ олон юумэн буруу һүрэһэн байха юм. Эдэ алдуунууд засагай түбэй зургаануудта этигэхэгүй ябадалые улам үргэдхэнэ.

Союзна жасануудта Россин Федераци нефть, газ, хара ба үнгэтэ металлнуудые эльгээхэ, түүхэй эд олзоборилхо ёһотой гэһэн үни урданай хараа шэглэл тэрэнэй комплексно ёһоор хүгжэхэ арга боломжонуудые эрид хизаарладаг байгаа гээшэ. Республика дотор социальна тон муу байдалтай зононууд, экологическа һандаралай зононууд бии болоо.

Россин арадууд социальна һайн байдалтай болохо өөһэдынгөө этигэл найдалые РСФСР-эй бүрин эрхэтэ байдалтай, республикын экономическа бэеэ даанги байдал ололготой холбодог байха юм. Арадай депутадуудай съезд дээрэ абтаһан «РСФСР-эй бүрин эрхэтэ байдал тухай Декларациин» залан сэхэ шэглэлые бидэ дэмжэнэбди.

СССР-эй бүридэл дотор бүрин эрхэтэ гүрэн болохо Россин Федераци үйлэдбэрилгын хүсэнүүдэй хүгжэлтын шэглэлнүүд болон булюу талануудые, инвестиционно политикые өөрөө тодорхойлхо ёһотой. Тэрэнэй онсо эрхэ гэхэдэ, ажахын ажал ябуулгын, хүнүүдые ажалаар хангалгын налог тогтоолгын, үнэ сэн тогтоолгын, материальна болон мүнгэн һангай нөөсэнүүдые бүридүүлгэ ба хэрэглэлгын асуудалнуудые бэеэ даагаад шиидхэхэ эрхэ болоно.

Тэрэ ССР Союзтай, бусад союзна республикануудтай экономическа харилсаануудаа адли тэгшэ, али алиндаа аша үрэтэй байлгын үндэһөөр тогтохо ёһотой. Республикын эрхэ мэдэлдэ гадаадын экономическа ажал ябуулгые үгэхэ ушартай.

Ажалша коллективүүдэй хүсэл оролдолго эсэсэй үрэ дүнгүүдые һайжаруулгада шэглүүлэгдэхэ ёһотой гэһэн бодомжоһоо РСФСР-эй Компарти эхи абадаг байна гээшэ.

Предприятинуудай имагтал амжалтатай ажал ябуулга хадаа нютагай бюджедүүдые нэмээхэ, соёлой-ажаһуудалай барилгада, ажаһуудаг оршон тойронхиие һайжаруулгада хэрэгтэй мүнгэ зөөриин найдамтай эшэ үндэһэн болохо аргатай байна бшуу.

Энээнтэй хамта экономическа бэеэ даанги байдалай политическэ ба социальна талануудые нарин нягтаар хаража үзэхэ хэрэгтэй. Эндэ Россин КП-гэй Центральна Комитет, партийна бүхы организацинууд экономическа таһаранги байдалай хүгжэлтэнүүдһээ уламжалан үзэгдэжэ боломоор муу хойшолонгуудые уридшалан сараха талаар абтаха хэмжээнүүд тухай бодожо үзэхэ ёһотой.

Ажахын дэлхэйн системэтэй нэгэдэхэ гэжэ оролдохо зуураа, бидэнэй, хойшоошье харангүй, үнинэй тогтонижоһон үйлэдбэриин холбоонуудые таһалжа байһамнай гайхамаар ха юм. Энэмнай бодомжогүй, холые харахагүй политика болоно бшуу. Нэгэшье республика, үнгэрхэдөө, Россишье, гансаараа социальна гүнзэгы хубилалтануудгүйгөөр кризисһээ гаража шадахагүй гэжэ түүхын дүй дүршэл, дэлхэйн бодото байдал этигүүлнэ ха юм.

Партиин XXVIII съезд гуримшуулагдадаг дэлгүүртэ шэлжэн орохо хэрэгтэй гэжэ заагаһан байна. Энээнһээ уламжалан, коммунистнуудай зарим хубиин дунда дэлгэрһэн горитой тээлмэрдэлгэ, социализм гү, али дэлгүүр гү гэһэн үгэнүүдээр элирхэйлэгдэдэг тээлмэрдэлгэ тухай хэлэхэ хэрэгтэй. Асуудалые иигэжэ табиха гээшэ хуули ёһондо таарахагүй, һандаргахы шэглэлтэй байна. Бидэ мүнөө экономическа шэнэ оршон дайдада байнабди, харин тэрэмнай удаа дараалан бэшэ, заримдаа зүндөө бүридэдэг байна бшуу. Тиимэһээ коммунистнууд энэ асуудалда өөһэдынгөө политическэ тодо һонор хандалга зохёон найруулха уялгатай.

Бидэ хүниие экономическа талаһаа сүлөөлэлгын түлөө, ажалша коллективүүдэй экономическа сүлөө[illegible] түлөө, социалис шэлэлгын хэмжээн соо зөөриин элдэб ондоо түхэл янзануудай түлөө оролдохо байнабди. Дэлгүүртэ шэлжэн оролго тушаа өөһэдынгөө хараа тодорхойлходоо, бидэ иимэ асуудалда дүүрэн харюу мүн лэ үгэхэ ёһотойбди: иимэ шэлжэн оролгын түлөө хүнүүдэй түлэхэ социальна сэн ямар байхаб, эдэ гаргашанууд яажа хүсэлдүүлэгдэхэб? Юуб гэхэдэ, дэлгүүр хадаа илангаяа шэлжэн оролгын шатада ехэ үндэр сэнгүүдыешье, ажалгүй үлэхэ аюулшье, эд зөөриин ба социальна талаар эрид хубаарха ябадалыешье гаргаха байна ха юм.

Гүрэн хадаа арад зоной ажаһуудалай хэм хэмжээе эрид доошолуулга үзүүлхэгүй, совет хүнүүдэй, түрүүшын ээлжээндэ багаар хангагдадаг бүлэгүүдэй, социальна хамгаалалгые өөр дээрээ даажа абаха уялгатай болоно. Хүн зоной хохидолой эгээл бага байхын тула бүхы хэрэгтэй юумэ хэхэ, нюусагүйгөөр, олондо мэдээсэлгэтэйгээр, этигэл найдалай оршон байдалда ажал хэрэг ябуулха ушартай.

Экономикодо захиралгаһаа арсахадаа, парти өөрынгөө экономическа политика зохёон найруулгаһаа, коммунистнуудаар дамжуулан тэрэниие бодото дээрэнь бэелүүлгэһээ арсаха эрхэгүй. Мүнөө, экономическа һалбариин булюу шухала зорилгонуудые бидэнэй хараалжа байхада, зарим үндэһэн шухала асуудалнуудта съездын анхаралые хандуулхые хүсэнэб. Тэдэмнай ажал ябуулгын манай Программа дотор эли тодоор найруулагданхай байха ёһотой.

Дэлгүүрэй экономикодо шэлжэн оролгын программа мүнөө бэлдэгдэжэ байна гэжэ мэдээжэ ха юм. Зохихо дурадхалнууд һаяхан Президентын соведэй ба Федерациин соведэй хамтын заседани дээрэ гүнзэгыгөөр зүбшэн хэлсэгдэһэн байна.

Эдэ дурадхалнууд дээрэ хүдэлмэри түгэсэжэ байна, зүбшэгдэһэн документ бүхы республикануудай Верховно Соведүүдтэ болон СССР-эй Верховно Соведтэ эльгээгдэхэ юм гэжэ СССР-эй Президентын мэдүүлһые таанад һанана ёһотойт. Үсэгэлдэр РСФСР-эй Верховно Соведэй заседани дээрэ экономическа реформын хараа бодолнууд тухай элидхэл И. С. Силаев хэһэн байна. Харин мүнөө комиссинуудта тэрэнэй гол заабаринуудые хаража үзэлгэ эхилэнхэй. Дэлгүүртэ шэлжэн оролгын асуудал дотор юрэнхы ойлгомжо юунһээ бүридэнэб? Энээнһээ ондоо юумэн байхагүй, энэ шэлжэн оролго гансал ниитэ союзна дэлгүүрэй хэмжээн соо бэелүүлэгдэхэ аргатай гэһэн ойлгомжо нэн түрүүн тодорно гээшэ. Арадай ажахын байгуулалтые һандаргалга хадаа союзна республикануудай аша туһануудта харюусахагүй.

КПСС-эй XXVIII съезд дэлгүүр тухай асуудалаар дэлгэрэнгы тогтоол абаа һэн гэжэ би тэмдэглээ бэлэйб. Тэрэмнай, СССР-эй Арадай депутадуудай хоёрдохи съездын ба Верховно Соведэй шиидхэбэринүүдтэ адли, гүрэнэй программые сэгнэхэ талаар хараа жэшээ болохо ёһотой. Ороной экономикые бэхижүүлгэдэ ба арад зоной һуудал байдалые һайжаруулгада шэглүүлэгдэһэн шиидхэбэринүүдые бидэ али болохоор дэмжэхэбди.

Эгээл түрүүшын асуудал гэхэдэ, хэрэглэмжын дэлгүүрые тогтууритай болголго. Эд зөөреэр хангагдаагүй эрилтэнүүдэй хэмжээн республика дотор 100 миллиард түхэригэй хэмжээтэй болонхой. Хэрэглэмжын эд бараа гаргалга үргэдхэдэг, хангалгын һалбари хүгжөөдэг бүхы хүнүүдые дэмжэхэ ушартай. Россин нютаг бүхэнэй илгаануудые хараадаа абажа, тэдээндэ зохихо хүнгэлэлтэнүүдые зохёон тогтообол, таарамжатай байгаа ха. Мүн һайн дуранай үндэһөөр хангалгын һалбаридахи гүрэнэй предприятинуудай зарим хубиие хамтын болгон хубилгаха, акционернэ бүлгэмүүдые байгуулха, ажалшадай аша туһануудта экономическа шэнэ юумэнүүдые зоримгойгоор нэбтэрүүлдэг болохо зэргэтэй.

Бусадшье холын хараатай шиидхэбэринүүд хэрэгтэй. Хэрэглэмжын эд бараанай гурбанай нэгэ хубиһаа дээшэнхиин республикада ондоо тээһээ асарагдадагые хараада абан, үйлэдбэриин байгууламжа хубилгаха хэрэгтэй. Тиигэжэ ниитын продуктын бүридэл соо хэрэглэмжын эд хэрэгсэлнүүдэй хубиие хоёр дахин ехэ болгохо ушартай болоно.

Энэ зорилгоор оборонно предприятинуудай амгалан тайбан продукци гаргадаг болохо гүрэнэй программые баталан абалгые түргэдхэхэ гээшэ шухала. Эдэ предприятинуудай хүдэлмэрилэгшэдые социальна талаһаа хамгаалга, арадай аша туһада оборонно промышленностиие ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэлгэ хараалһан Конверси тухай Хуули хэрэгтэй болоно.

Эгээл хүндүүлхэй асуудал — эдеэ хоолоор хангалга. Аграрна комплексын материальна үндэһэ һууриие бэхижүүлхэ гүрэнэй томо хэмжээнүүдгүйгөөр, хүдөөдэ үйлэдбэриин харилсаануудые шэнэлэнгүйгөөр, зөөриин ба ажахы эмхидхэлгын элдэб түхэл янзануудые батадхангүйгөөр мүнөөнэй байдалые һайжаруулжа шадагдахагүй.

Россин коммунистнууд ажахы эрхилэлгын эрхэ байдалые өөһэдөө таряашадай шэлэхэ эрхын түлөө юм. Олон ондоо түхэлтэй хүдөөгэй экономикын хэмжээн соо таряашанай ажахыдашье, фермертэшье, хамтын, гүрэнэй томо предприятинуудташье һуури олдохо байха. Зонхилхогүй, харин таряашанай аша туһада юумэ хэхэ, тэрээндэ али болохоор туһалха гээшэ шухала болоно. Хүнүүдтэ юун аша үрэтэйб, олзо оршотойб гэжэ өөрөө ажабайдал харуулха байха.

Энээн тухай онсолон хэлэхые хүсэнэб. Колхозууд болон совхозуудай экономическа бүрин гүйсэд бэеэ даанги байдал түйлахынь тула хүсэл оролдолгоёо бидэ гамнаха ёһогүйбди. Энэ эрхэ сүлөө абаад, хамтын ажахынуудай өөрынгөө хэрэглэгдээгүй айхабтар ехэ хүсэ шадалые ёһотоор харуулха бай[illegible]анда һ[illegible]жэглэнэгүйб.

Энэ жэлэй баян ургаса аграрна се[ктор]эй материальнотехническэ һула үндэһэ һууриие үшөө дахин харуулба. Онсо яаралтай хэмжээнүүдые правительство абаха баатай болоһон байна. Хүдөө нютагуудта туһаламжа, илангаяа городойхидой, саг дары хэрэгтэй болоод байна. Хэрбээ тэрэниие үзүүлээгүй һаа, өөрөө город түрүүшын ээлжээндэ хохидохо байна ха юм.

Энээнһээ уламжалан, хото болон хүдөөгэй хоорондохи зүришэлдөөнүүдэй улам дэбэржэ байһан ушарта анхарал хандуулхые хүсэнэб. Зарим нютагуудта тэдэ социальна хёмороонууд боломоор аюултай хэмжээгээр хурсадаад байна бшуу.

Гэхэтэй хамта али алиндаа таарамжатай шиидхэбэринүүдые оложо, эдеэ хоолой дэлгүүр дээрэхи байдалые һайжаруулжа болохо, шефскэ туһаламжые али алиндаа аша үрэтэй экономическа үндэһэ һуури дээрэ оруулжа болохо гэжэ Белгородой, Орёлой, Липецкын партийна организацинуудай дүй дүршэл харуулна.

Россин эгээл хурса асуудал гэхэдэ, гэр байрын асуудал болоно. Тэрэниие шиидхэлгын арга замууд ямар гээшэб? Гол нөөсэ гэхэдэ, энэмнай нөөсэнүүдые үйлэдбэриин һалбариһаа социальна һалбари тээшэ ехэдхэн хубаарилга болоно гэжэ тоолонобди. Хэдэн арбаад миллиард түхэриг, айхабтар ехэ хэмжээнэй материалнууд дүүргэгдээгүй объектнүүд дээрэ миин лэ гаргашалагдаад байна бшуу. Харин тиихэдэнь Россин Федерацида арба миллион шахуу бүлэнүүд, табанай нэгэн бүхэн, гэр байрынгаа эрхэ байдалые һайжаруулга хүлеэһэн зандаа. Гэхэтэй хамта, нүхэдүүд, гансал байгша ондо 30 мянган шахуу объектнүүдэй барилга тогтоогдобошье, 65 мянган шэнэ барилганууд эхилэгдэһэн байна гээшэ. Энэмнай ээлжээтэ бодолгүй үрилгэ болоно ха юм! Правительствада, засагай нютагай зургаануудта хүдэлдэг коммунистнууд предприяти болон организацинуудай хүтэлбэрилэгшэд эсэсэй эсэстэ энэ хэрэгтэ ёһо гурим тогтоохо уялгатай.

Гэр байрын барилга горитойгоор үргэдхэхын тула бүхы арга боломжонуудые, тэрэ тоодо хүн зоной мүнгэ зөөреэр барилга хэлгэ, худалдаа наймаагаар дамжуулан, барилгын материал худалдалга бэ үйлэдбэрилгэ, тэрэ тоодо хүнгэлэлгэтэй сэнгүүдээр таряашадта худалдалгые горитойгоор ехэ болгохо арга боломжонуудые хэрэглэхэ зэргэтэй. Гэр байрын дэлгүүр удаа дараалан бүридүүлгэдэ, квартирануудые сүлөөтэйгөөр андалдалгада ороходоо, гэр байрын ба коммунальна хангалгын үнэ сэнгэй дээшэлэлгын түлөө багаар хангагдадаг гэр бүлэнүүдтэ хүнгэлэлтэ үгэхэ гуримые хараалха хэрэгтэй болоно.

Гэр байрын хуули түргэнөөр зохёохо эрилтэ бидэ табиха ёһотойбди. Тэрээн дотор инвалидуудай, дайнай ба ажалай ветерануудай, сэрэгэй алба хаагшадай бүлынхидэй, багшанарай, врачнуудай, эрдэмэй болон соёлой хүдэлмэрилэгшэдэй өөһэдынгөө гэр байрын эрхэ байдалые һайжаруулха талаар үйлэдбэриин предприятинуудай ажалшадтай адли арга боломжотой байхые хараалха гээшэ тон шухала. Нютагай Соведүүдтэ ээлжээндэ байһан гол олониитэ болодог хүн зоной эдэ бүлэгүүдые гэр байраар хангалгада гүрэнэй хабаадалгын үүргэ хэмжээе ехэ болгохо хэрэгтэй.

II

Нүхэдүүд! Демократиин хүгжэлтын үйлэ хэрэгүүдэй ашаар манай орон соо олон партийна байгууламжа бии болобо. Политическэ эмхи бүхэн өөрынгөө нүлөө засагай зургаануудта һууһан түлөөлэгшэдөөрөө дамжуулан үзүүлнэ.

(Эхин. Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта).

«Буряад үнэн»-91

УГСААТА ХЭЛЭЕЭ ҮРЭЖҮҮЛЖЭ, ҮНДЭҺЭН ХЭБЛЭЛЭЭ ХҮГЖӨӨЕ!

Хэблэл захиха саг ерэбэ. Буряад хэлэн дээрэ гарадаг хэблэл: «Буряад үнэн», «Буряадай залуушуул» газетэнүүд, «Байгал» журнал, районуудай газетэнүүдэй оршуулгануудые захиха, тарааха саг орожо ерэбэ. Хэблэлэй сэнгэй хоёр дахин нэмэгдээд байхада, манай республикын хүн зон түрэлхи хэлэн дээрээ барлагдадаг хэблэл захиха гү, али яахаб? Газетэ, журнал бүхэнэй захил хэхэдээ, хүн бүхэн мүнгэнэйнгөө улхансаг мүнөө һайсахан хоршогонуулхал болоно. Жэшээнь, «Буряад үнэн» газетын жэлэй захил 15 түхэриг 60 мүнгэтэ болохо.

Хэблэл бүхэн бэеэ даагаагүйшье һаа, ехэбшэлэн мүнгэеэ олодог болохо зорилго мүнөө табигдана ха юм даа, Районой газетэнүүдэй оршуулга тухай хэлэхэ болоо һаа, үнинэй шиидхэгдэхээр болоһон асуудалай унжагайрһаниинь гэмшэлтэй. Ородоор барлагдаһан газетэнүүдээ оршуулаад, хоёр-гурба хоноһон хойно гаргадаг гурим байгаа. Бүгэдөөрөө ород хэлэндэ ороһон буряад зон энээнэй юуеынь һонирхохоб даа. Энэмнай национальна политика баримталха гэһэн үнинэй номнолой үлэгдэл — ёһын тэдысэ байлгаһан юумэн болоно. Манай республикын эрхэ байдалда энэ асуудалые үнинэй шиидхэмээр байгаа, дурадхалнууд ородогшье байһан, энэ үбэл үнгэргэгдэһэн журналистнуудай съезд дээрэшье энээн тухай хөөрэлдөөн болоо һэн. Эдээниие үгы болгохо тухай дурадхал ороогүй, харин долоон хоногтоо нэгэ удаа гарадаг бэеэ дааһан газетэ болгохо дурадхал байгаа.

«Буряад үнэн» газетэ — үндэһэн хэлэн дээрэмнай гарадаг үнинэй хэблэл мүн. 1991 ондо 70 жэлэйнь ой гүйсэхэнь. Хуушан монгол хэлэн дээрэ гарадаг саһаа эхилээд, «Буряад-Монголун үнэн», «Буряад-Монголой үнэн», «Буряад үнэн» газетын үргэн ехэ үүргэ дүүргэжэ ябаһые тоолоодшье яалайб, бүгэдэндэ эли бээз. Энэ үедэ газетын редакцида олон үеын журналистнууд хүдэлжэ гараһан, анхан саһаа уран зохёолшод олоороо ажалладаг байһан, Буряадай зохёолшодой уран бэлигэйнь гуламта болоһон газетэ гэхэдэ, алдуу болохогүй. «Байгал» журналай бии болоошье һаа, мүнөөшье «Буряад үнэн» газетын хуудаһануудые дамжажа, эхилэн бэшэгшэд саашанхи замдаа түхөөгдэдэг гээшэ.

1934 онһоо тус газетын редактораар хүдэлһэн Ц.-Ж. Дондубонһоо (Ц. Дон) эхилээд, хэдэн үеын зохёолшод редакцида отол ажаллажа ябаа. Энэ заншал хэзээдэшье таһалдаагүй, СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүд Цырен-Дулма Дондогой, Булат Жанчипов, зохёолшод Цыдып Цырендоржиев, Галина Дашеева гэгшэд мүнөө редакцида хүдэлжэ байдаг. Эдэнэрэй бэшэһэн очерк, статьянуудые зон уншадаг байха, сэгнэлтэ үгэнэ бээз. Юрэдөөл, уран үгэтэн редакцида хүдэлхэдөө, хэзээдэшье газетые һонин, уншасатай хурса болгодог, шэмэглэдэг гэжэ олон жэлэй туршада ажаглагдадаг байна.

«Буряад үнэн» газетэ һүүлэй үедэ яһалашье һонирхолтой, олониитын анхарал татамаар материалнуудые гаргадаг болоо, үндэһэн хэлэ бэшэг, литература, искусство хүгжөөхэ, ёһо заншалаа һэргээхэ, хамалганда һалан ошоһон буряадай национальна хүдэлөөнэй элитэ ажал ябуулагшадай нэрэ түрэ һэргээхэ мэтын гол үндэһэн асуудалнуудые үргэнөөр харуулдаг болоо. Энээнтэй хамта зарим ажаглалта хэлэлтэй.

Газетые улам һонирхолтой болгохын тулада редакциин хүдэлмэрилэгшэдэй хэхэ юумэн ехэл байгаа ёһотой. Шанга хүбшэргэтэй очерк, зураглалнуудые, бэшэшье бүтээлнүүдые газетын хуудаһануудта гарахые уншагшад хүлеэхэл байха. Хэлэеэ баяжуулха, мүлихэ тухайда редакциинхид үдэр бүри оролдохо бээз гэжэ найдахаар даа. «Шэнэ үгэнүүдые бэдэржэ ябанаб»,— гээд буряадай элитэ зохёолшон Жамсо Тумунов редакцида орожо ерэдэг һэн. Газетын хуудаһануудта оршуулгын, илангаяа ТАСС-ай тусхай тэмдэг-захиралтатайшье материалнуудые таһа хороохол байгаа.

Энэ жэлэй хэблэлэй захилтай дашарамдуулан, нэгэ иимэ һанамжа байна. Газетэ, журнал бүхэнэй сэн эрид дээшэлбэ. Тиимэ хадань партийна организацинууд пенсионер-коммунистнуудтаа мүнгэн туһаламжа үзүүлхэ аргатай гэжэ һанагдана. Юуб гэхэдэ, гэшүүнэй түлбэриин зарим хубинь эхин организацинуудта үлэдэг болоо ха юм. Мүн профсоюзуудай эмхинүүдшье энээниие анхарха ёһотой юм бээз. Богонёор хэлэхэдэ, **түрэлхи хэлэн дээрээ гарадаг газетээ захижа, уншадаг болоё гэжэ хаанашье — гүрэн доторшье, гадаадашье һуудаг буряад-монголшуудта хандаха байнаб.** Буряад хэлэ бэшэг хүгжөөхэ, зааха хэрэг һайжаруулха тухай һүүлэй хэдэн жэлэй туршада заха зайгүй болоһон хөөрэлдөөнэймнай аша үрэ газетэдэ захилай тоогоор лэ тобойсо харагдахал даа, хооһон ярилдаан байгаа гү, али үрэтэй гү гэжэ!

Д. ЖУГДУРОВА,
журналист.

РСФСР-эй Верховно Соведэй сесси

ХИЛЭЭМЭНШЬЕ, НААДАН ЗУГААШЬЕ

РСФСР-эй Соведүүдэй байшангай дэргэдэ элдэб уряа, лозунгнуудые бэряад ерэһэн хүнүүд хододоо олон байдаг. Харин сентябриин 5-да нэгэ хүн гартаа орооһоной хоолосуудые бэряад ерээ. Буурал сагаан һахалтай, юрын таряашанай түхэлтэй, Иванов гэжэ ород фамилитай хүн Тульска областьһоо ниислэл хотодо өөрынгөө үүсхэлээр зорижо ерээ юм. Тэрэ Хара хүрьһэтэ бэшэ нютагуудта үзэгдөөгүй ургаса үгэдэг орооһото ургамалнуудые элдүүрилгын технологи зохёоһон байна. Тэрэнэй гартаа бариһан томо гэгшын хоолосууд энээниие гэршэлээ. Нэгэ үндэһэнһөө ургаһан хэдэн эшэнүүд 300 грамм орооһо гэхэ гү, али бүхэли хүбриг хилээмэ үгэнэ ха юм.

Һүүлэй үедэ хилээмэн тон ехээр дуталдадаг болонхой гэжэ бидэ мэдэнэбди. Энээн тухай РСФСР-эй хилээмэнэй продуктнуудай министрэй тушаалда дурадхагдаһан кандидатурые зүбшэн хэлсэлгын үедэ хөөрэлдөөн болоо. Энэ тушаалда дэбжүүлэгдэһэн Л. С. Чешинский мүнөө тус албан зургаанай министрэй орлогшо болоно. Тэрэнэй программын ёһоор предприятинуудай хүсэнүүдые дээшэлүүлхэ, хилээмэнэй продуктнуудай гүрэнэй нөөсэ байгуулха, холимол тэжээл үйлэдбэрилгые горитойгоор нэмээхэ, талха татадаг болон хилээмэ баридаг жэжэ предприятинуудые арендэдэ үгэхэ гэжэ хараалагдана. Тэрэнэй түсэб табан жэл соо бэелүүлэгдэхэ хараатай, мүн энээндэ 5,3 миллиард түхэриг гаргаша хэрэгтэй болохо. Гэбэшье ерээдүйдэ бэшэ, харин мүнөөдэр хилээмэ худалдадаг магазинуудай хажууда юундэ хүн зон ээлжээндэ зогсодог болооб? Иимэ ушар байдалые уридшалан юундэ хараалаагүйб? Хэн зэмэтэйб?

Тус һалбариин бэрхэшээлнүүд олон. Гэхэ зуура ондоошье асуудалнууд бии. Энээн тухай РСФСР-эй хүдөө ажахын болон эдеэ хоолой министр, Россин Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо Г. В. Кулик хөөрөө. Жэшээнь, Москвагай Хорошевскэ районой арадай депутадуудай Соведүүдэй шиидхэбэреэр һаяшаг орон дотор эгээл түрүү технологитой, томо хилээмэнэй заводые ашаглалга зогсоогдоо. Ушарынь гэбэл... оршон тойрон хилээмэнэй үнэр ехээр таран анхилха гэжэ хэлсэбэ. Үшөө нэгэ баримта: ниислэл хотодо 34 жэжэ пекарни бариха гэжэ шиидхэгдээ. Мүнөө бүхы дэлхэй дээрэ энэ замые шэлэнэ. Гэбэшье мүнөөдэрэй байдалаар засагай зургаанууд имагтал хоёр пекарнидань талмайнуудые таһалжа үгөө. «Хилээмэнэй асуудалые» шиидхэхын, ниислэлэй пекарнинуудые кадрнуудаар дары бүридүүлхын тула бүхы юумэн хэгдэнэ гэжэ министр найдуулаа.

Энэ зал соо бидэ дахин В. Ивановтой ушараабди. «Үгэ үгэхые гуйнаб...» гэһэн тэмдэг президиумдэ тэрэ бэшэжэ байгаа һэн.

Нүгөө зал соо Россин соёлой министрэй кандидатурада дурадхагдаһан хүн трибунада гарахаяа арсаа. СССР-эй арадай артист Ю. М. Соломин гол түлэб микрофонгүй үгэ хэлэдэг гээшэ ааб даа. Тэрэ соёлые һэргээн хүгжөөлгэ тухай хэлээ. Элдэб наадан зугаанууд Россидамнай тон элбэг. Ямар бэ гэхэдэ, шоу-программанууд, гала-концертнүүд, видео-салонуудта харуулагдадаг һүзэг таһаршахаар фильмүүд. Эдэ хэмжээ ябуулгануудые эмхидхэгшэд обоо-хүбөө ехэ мүнгэ олоно. Харин бодото искусство огто хэрэгсээгдэнэгүй. Концертнэ залнууд дуталдана, соёлой хүдэлмэрилэгшэдэй салин хүлһэниинь бага, бэлигтэй залуушуул оронһоо гаража ошоно. Иимэ байдалтай эбсэжэ болохогүй. Тон түрүүн эгээл шахардуу байдалай тохёолдоод байһан заха холын нютагуудһаа эхилхэ хэрэгтэй гэжэ кандидат тоолоно.

Энэл үдэртөө депутадууд РСФСР-эй дотоодын хэрэгүүдэй министрэй тушаалда дэбжүүлэгдэһэн В. П. Баранниковтай болон Россин транспортын министрэй тушаалда дэбжүүлэгдэһэн В. Б. Ефимовтэй уулзаа.

Сесси комиссинуудта, комитедүүдтэ хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлнэ.

(ТАСС).

РСФСР-эй КОММУНИС ПАРТИИН АЖАЛ ЯБУУЛГЫН ПРОГРАММА Т

(Түгэсхэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта).

Энэ талаар Россин Компарти өөрынгөө бодото һуури оложо шадаха гээшэ гү? Оложо шадаха даа! Хүдэлмэриин политическэ онол арганудые хэрэглэжэ, ниитын элдэб хүдэлөөнүүдтэй хэрэг бүтээхы ёһоор харилсажа, хөөрэлдэжэ, Соведүүдтэ, нэн түрүүн Арадай депутадуудай съезднүүд, республикын Верховно Соведэй сессинүүд дээрэ эдэбхитэй байжа шадаа һаа, дээрэ дурсагдагша һуурияа олохо шадаха.

Тэрэл зуура Россин коммунист-депутадуудай ажал ябуулгын түрүүшын дүнгүүдые абаад харахада, иимэ шэнэ ёһоор ажалдаа хандаса ехэ хүндөөр эдлэгдэнэ гэжэ гэршэлнэ. Тон яаралтайгаар бии болгогдоһон коммунистнуудай бүлэг хүдэлмэриеэ һайнаар ябуулжа шадаагүй. РСФСР-эй Верховно Соведэй сессиин, мүн олонхи нютагай Соведүүдэй түрүүшын хуралдаануудай үедэ манай хүдэлмэриин бодото дээрэ һайнаар тааралдуулагдаагүй байһаниинь ехэ элеэр харагдаа.

Политическэ болон парламентска хүдэлмэри тухай хэлэхэ болоо һаа, элдэб зиндаагай Соведүүдтэхи хүдэлмэри эгээл гол шэглэлнүүдэй нэгэн болохо, энэ талаар нэн түрүүн дүй дүршэлтэй болохо зэргэтэйбди. Түлөөлэлгын зургаануудта, үргэн ниитэ зоной, ажалшадай дунда ажалаа ябуулжа һураһанһаань, өөрынгөө тала тээшэ һунгагшадые хэр татажа шададаг болоһонһоонь уламжалан, партида арадай этигэл ургаха хараатай байна бшуу. Эдэ бүгэдэ манай ажал ябуулгын программа соо оруулагданхай.

Үнгэрэһэн һунгалтын үедэ олонхи партийна комитедүүд өөрынгөө тала баримталагшадые нэгэдүүлжэ, нарин бодомжотой һунгалтын урда тээхи платформо олоной анхаралда табижа шадаагүй. Коммунист кандидадуудые — хүдэлмэришэдые, колхозниигуудые, интеллигентнүүдые, эхэнэрнүүдые болон залуушуулые зарим партийна эмхинүүд дэмжэлгэгүйгөөр орхидог байгаа гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Үнгэрэһэн һунгалтые шүүмжэлхы ёһоор сэгнэхэ зуураа һунгалта тухай Хуули саашадань нарижуулан һайжаруулха талаар дурадхалнуудые бэлдэхэ шухала. Соведүүдтэ хүдэлмэришэд болон таряашадай эрид үсөөрһэниие хараада абажа, саашадаа иимэ байдалай ушархагүй ябадал хэнгэхэ хэрэгтэй. Кандидадуудые дэбжүүлхэ талаар бии байһан хаалтануудые зайсуулха, элдэб партинуудай табижа дэбжүүлһэн списогүүдээр һунгуулиин округуудта һунгалта үнгэргэдэг болохо тухай бодожо үзэхэ шухала гэжэ һанагдана.

Һунгуулиин участогуудаар дамжуулан, ниитэ-политическэ ондоо хүсэнүүдтэй тэмсэжэл, засаг гартаа абажа болохо гэжэ ойлгохо хэрэгтэй. Хаа хаанагүй зондо дүтэлхые оролдожо, партийна, үгэ буляалдаата, депутадуудай клубуудые болон нэгэдэлнүүдые, депутат-коммунистнуудые дэмжэлгын комитедүүдые бии болгохо шухала.

Соведүүдтэ бии болгогдоһон коммунистнуудай бүлэгүүдтэ партиин бүхы элүүр энхэ хүсэнүүд туһалха ёһотой. Коммунист-депутадуудта Соведүүдтэ үргэн ехэ хүдэлмэри ябуулха шадабари олгоёл, тэдэнэрые политическэ тэмсэлдэ һургаял. Хуулита документнүүдые зохёохо, заһаха талаар туһаламжа үзүүлжэ байха бүлэгүүдые бии болгохо, коммунистнуудые парламентска ажал ябуулгада һургаха системэ парти дотор байгуулха хэрэгтэй гэжэ һанагдана.

Амяраа болонгүй, бүгэдэнэй хараалһан зорилгонуудые бэелүүлхэ талаар Соведүүдтэхи хэрэг бүтээхы бүхы хүсэнүүдые нэгэдүүлхэ хэрэгтэй байна. Тиихэдээ манай республикын мүнөөнэй сессиин үедэ ажал ябуулгаяа эрхилжэ захалха шухала.

Нүхэдүүд, оронoймнай, республикымнай политическэ карта улам орёо боложол байна. Юуб гэхэдэ, хорёод партинууд болон хүдэлөөнүүд бүхэсоюзна байгууламжатай болобо ха юм. РСФСР-тэ дүшөөд политическэ эмхинүүд партинууд болохо хараатай. Тэдэнэрэй зариманиинь КПСС-ые политическэ ажабайдалһаа зайсуулжа, засаг гартаа абаха зорилго урдаа табидаг байха юм. Эдэ эмхинүүдэй документнүүд соо байһан хубилган шэнэдхэлгые дэмжэһэн тухай юрэнхы үгэнүүдэй саана социалис үзэл бодолые буруушааһан һанамжанууд элеэр мэдэрэгдэнэ, капиталис байгууламжа һэргээхэ уряанууд зэдэлнэ.

Иимэ оршон байдалда Россин Компарти үзэл сурталай болон эмхидхэлэй һула байдалһаа гараха, бэедээ найдахагүй ябадалые усадхаха, парти доторойл асуудалнуудаар һонирходог байдалаа орхижо, бодото ажал ябуулжа эхилхэ, ажалша зоной аша туһада бүхы хүсэл оролдолгоёо зорюулха, Россие һэргээхэ хэрэгтэ хам оролсохо уялгатай.

Россин коммунистнуудай түрүүшын ээлжээнэй зорилгонууд хадаа республика соогоо эрхэтэдэй хоорондохи эбэй ёһоной харилсаа холбоо хангаха, ажалша зоной политическэ, экономическа, болон социальна аша туһа хамгаалха, тэдэнэртэй хамта урагшаа дабшаха, тэдэнэрэй үнэн сэхэ хамгаалагшад байха хэрэг болоно гэжэ мүнөөдэр үшөө дахин мэдүүлхэ байнабди. Энэл үндэһэ һуури дээрэ Компарти нэрэ хүндэеэ үргэжэ шадаха.

Россида дахинаа һэргэжэ байһан хүдэлмэришэдэй болон таряашадай хүдэлөөн сагай ошохо бүри улам нүлөө ехэтэй политическэ хүсэн боложо байна. Эдэ хүдэлөөнүүдэй политическэ эрхэ байдалда үзүүлдэг нүлөөень үлүү гарамаар сэгнэхын аргагүй горитой. Тиимэһээ тэдэнэрэй хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаадалсахыень коммунистнуудые уряалнабди.

Харилсалгын үндэһэ һуури дээрэ комсомолтой болон залуушуулай бусад эмхинүүдтэй харилсаа холбоогоо байгуулха ёһотой болонобди. Юуб гэхэдэ, залуушуулай дунда тогтоһон байдалаар общество тон ехээр һанаагаа зобожо байна ха юм. Гэмтэ ябадалнуудые гаргалга ургана, оюун сэдьхэлэй талаар үгырэлгэнь улам гүнзэгырнэ, һэшхэл бодолой талаар хооһон болоно, хүнэй хүзүүн дээрэ һууха эрмэлзэлынь батажана. Национууд хоорондын хёмороонуудта залуушуулые татажа оруулна, гурим журам хазагайруулха ябадалда тэдэнэрые уряална, «далда экономикодо» хабаадалсуулха һэдэлгэнүүд хэгдэнэ.

Залуушуулай зариманда бии болоожо байһан социализмда харша бодолнуудые, гажа буруу һанамжануудые зайсуулхын тулада горитой оролдолго гаргаха хэрэгтэй. Залуушуулай эмхинүүдэй һайн һайхан хүсэл оролдолгонуудые Россин Компарти бүримүһэн дэмжэхэ, эдээниие ударидагшадайнь ниитын болон гүрэнэй ажабайдалай бүхы байгууламжануудта ороходонь туһалха. Эдэ бүгэдэһөө манай партиин болон ороной ерээдүй гол түлэб дулдыдаха байна бшуу.

Эхэнэрнүүдэй хүдэлөөнтэй, ветерануудай нэгэдэлтэй, бусад бээ дааһан ажалшадай эмхинүүдтэй, өөһэдөө өөрыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудтай РСФСР-эй Компарти эдэбхитэйгээр харилсаха, холбоо барисаа байгуулха юм. Партиин болон гүрэнэй зургаануудта эхэнэрнүүдэй түлөөлэгшэд олоороо оролсог лэ гэжэ бидэнэр дуугаа үгэнэбди.

Эрхэтэдэй хоорондохи эбэй ёһоной байдал тогтоохо шэглэл баримталхадаа, шажан мүргэлэй зургаануудтай харилсаа холбоонуудаа гүрэн тад ондоо болгохо. Коммунистнуудай болон һүзэгтэй зоной хоорондохи бэе бэеэ ойлгохогүй ябадал мартагдаха ёһотой. Түүхын гүн соо ушарһан хэрэггүй юумэнүүдые зайсуулжа, гуманис болон энэрхы ёһоной ажал ябуулга эрхилжэ, бэе бэеэ ойлгодог болохын тулада Россин коммунистнууд бүхы юумэ хэхэ юм.

Республика соомнай бүрилдэн бии болоһон политическэ зарим байгууламжанууд шажан мүргэлэй зургаануудта эдэбхитэйгээр нэбтэрэн орожо, тэндэһээ дэмжэлгэдэ хүртэхэ хараа бодол баримтална гэжэ онсолон тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Шажан мүргэлэй һалбариие политизацилга национально-шажан мүргэлэй үндэһэ һуури дээрэ айхабтар хүндэ хүшэр зүришэлдөөнүүдые асаржа магад. Тиимэһээ шажан мүргэлэй оюун сэдьхэлэй нэрэ хүндые өөһэдынгөө аша туһада хэрэглэлгэһээ арсыт гэжэ политическэ партинуудые уряалха байнабди.

Мүнөө хүсэндөө байһан Хуулинуудтай тааралдуулан, Зэбсэгтэ Хүсэнүүдые байгуулха болон хэрэглэхэ СССР-эй эрхые мэдэржэ, сэрэгэй реформо бэелүүлхэ хэрэгтэ туһалха хэрэгтэй гэжэ РСФСР-эй Компарти тоолоно.

Армиин болон обществын граждан хубиин хоорондохи холбоонуудые, этигэл найдабариие бэхижүүлгын түлөө коммунистнууд дуугаа үгэнэ. Хуули болон гүрэн, нютагай засагай зургаанууд сэрэгэй алба хаагшадай социальна талаһаа хамгаалагданхай байлгые хангаха, тэдэниие хардаха, Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй, хуули хамгаалгын зургаануудай нэрэ хүндые доромжолхо бүхы һэдэлгэнүүдые сааг дары сараха уялгатай.

Бодото хэрэгүүдые бэелүүлгын, зайлуулагдашагүй шухала асуудалнуудые шиидхэлгын үндэһэн дээрэ обществоёо нэгэдүүлхэ хэрэгтэ РСФСР-эй Компартиин политическэ ажал ябуулгань сүм зорюулагдаха юм гэжэ үшөө дахин тэмдэглэхэ байнаб. Съездэдэ дурадхагдаһан Россин Компартиин ажал ябуулгануудай программа эгээл иимэ шэглэлтэй.

III.

Нүхэдүүд! Национальна асуудалай хурсадалгатай холбоотой гүрэн түрын байгууламжын кризис манай үе сагай тон һанаа зоборитой үзэгдэл мүн. ССР Союзай болон Россин Федерациин хуушанай байгууламжын түхэл маягууд сагай эрилтэдэ харюусахаяа болёо гэжэ нёдондо национальна асуудал тухай КПСС-эй платформо соо хэлэгдээ һэн.

Гүрэн доторой шэнэ холбоо барисаан болон харилсаануудые тогтоохо эрилтэ саг табина. Союзна болон удаань зарим автономито республикануудта баталагдан абтаһан бүрин эрхэтэйгээр бээ даалга тухай Декларацинууд энээниие тон тодоор гэршэлэн харуулна. Энэ «бээ дааһан байдалай талаар юрэ бусын хубисхал» улам гүнзэгырнэ, бүхы шатын автономинуудта хүрэнэ, хизаарнууд, областьнууд, районууд, үнгэрхэдөө зарим сельсоведүүд иимэ шиидхэбэри баталан абана. Энэ үйлэ хэрэг ехэ бэрхэшээлнүүдтэйгээр, олон алдуу эндүүтэйгээр үнгэрнэ.

Зарим газарнуудта байдал мэдэл соohoo гаража, олон зоной хуби заяае аймшагтай муухайгаар хазагайруулаа. Тиимэһээ зугаадан гарагшадай хэрэгтэ манай хандасые болон энэ асуудал шиидхэлгын замуудые программа соогоо харуулангүй гараха аргагүй байгаабди.

Арадай депутадуудай нэгэдэхи съезд республикымнай политическэ бээ дааһан байдалай болон шэнэдхэгдэһэн федерациин бүридэл соо тэрэнэй арадуудай нэгэ адли эрхэтэй байһанай үндэһэ һуурие тодорхойлоо һэн. Тус документнүүд соо соносхогдоһон бодолнуудые болон зорилгонуудые бүримүһэн дэмжэжэ, тэдэниие бэелүүлхэ талаар хүдэлмэри ябуулхаар бэлэн байһан тухайгаа эмхидхэн байгуулгын съездын хүдэлмэриин түрүүшын шатын үедэ Компарти мэдүүлээ һэн. Тэрэл зуура бээ дааһан байдал хадаа ССР Союзай хэрэгүүдһээ манай республика холодохо гэһэн удхатай бэшэ.

СССР-эй арадуудай хуби заяан хоорондоо таһаршагүй холбоотой. Нэгэн бүхэли союзна гүрэн соол манай Росси һалбаран хүгжэһэн, хүсэ ехэтэй гүрэн боложо шадаха. Тэрэл зуура һалбаран хүгжэһэн, хүсэ ехэтэй Росси байһан сагтал Союзнай дэбжэлтын замаар урагшаа амжалтатайгаар дабшаха юм. Агууехэ гүрэн түрын эрхэтэдэй хүнгэлэлтэнүүдые хэрэглэжэ, бүхы республикануудай арадуудай сүлөөгөөр хүгжэхэ арга олгоһон нэгэдэлгын түхэл маяг олохо хэрэгтэй.

Союзна республикануудташье, Россин автономинуудташье иимэр хандалга зүйтэй гэжэ һанагдана. Россин Федерациин, мүн ССР Союзай субъектын статустай байхадаа, ямаршье арад гансал шүүхэ байна ха юм. Эдэ бүгэдэ түүхэтэ ёһо заншалнуудһаа эхитэй, мүнөө сагай бодото байдалые шэнгээжэ абанхай.

Россин арадуудай бата нэгэдэл, хоорондохи бата бэхи холбоонуудынь болон бэе бэедээ һайн һайханаар хандасань зуун жэлнүүдэй турша соо бэхижүүлэгдэжэ байгаа. Мүнөөдэр эдэ харилсаануудта гүрэнэй-хуулита түхэл маяг олгохо хэрэгтэй. Тиимэһээ союзна хэлсээнһээ гадна точ иимэ хэлсээн Россин Федерациин оршом соо байгуулагдаха зэргэтэй. Энээнэй ашаар һайн дураараа абтаһан шиидхэбэриин үндэһэн дээрэ бээ дааһан арадуудай һайн дуранай нэгэдэл Россимнай болохо байна.

Гадна республикануудые автономито болон союзна гээд хубааха ябадалһаа арсаха хэрэгтэй гэжэ һанагдана. Иимэ эрилтэ олониитэ үнинэй табидаг һэн. Тэдэнэрэй эрхэ түлөөлэлгэнүүд болон уялганууд тухай хэлэхэ болоо һаа, газар газарай нөөсэнүүдые хайшан гэжэ дүүрэнээр хэрэглэхэдэ, национальна-соёлой асуудалнуудые хайшаагаар ашаг үрэ ехэтэйгээр шиидхэхэдэ, нютагуудай, бүгэдэ Россин, бүгэдэ союзна аша туһануудые ямар аргаар тааралдуулхада таарамжатай байнаб — эдэ бүгэдэһөө уламжалан, тодоруулха хэрэгтэй хаш. Бүхы автономинуудта иимэ хандасанууд тон адли байха гэхын аргагүй. Тэдээниие асуулта үнгэргэлгын үндэһэн дээрэ хэлсээнүүдэй аргаар тодорхойлхо хэрэгтэй.

Хэлсээнүүдые эмхидхэлгэ Соведүүдэй хэрэг мүн. Эдэ хэлсээнүүдэй ябасада коммунист-депутадуудаар дамжуулан, партийна комитедүүд өөрын нүлөө үзүүлдэг байха юм. Партийна эмхинүүдэй гол зорилго юун болоноб гэхэдэ, ниитын һанамжа бүрилдүүлхэ, бээ дааһан байдал тухай ондоо юумэнһээ дулдыдаагүй хандаса хүнүүдтэ олгоходонь туһалха хэрэг болоно. Олонациональна гүрэнэй эрхэ байдалда национальна гүрэн түрын байгууламжада хайша хэрэгээр, халирхайгаар хандаха гээшэ хэрэггүй гэһэн юрын үнэн зүб бодол олоной дунда коммунистнууд тарааха зэргэтэй.

Союзна болон автономито республикануудай бээ дааһан байдал тухай асуудал үндэһэн яһатанай тон уйтанаар ойлгогдоһон аша туһыел хараада абажа, элдэб национальностьнуудай хүнүүд хэдэн зуугаад жэл соо сугтаа ажаһууна гэһэн баримтые тоонгүй шиидхэхэ һэдэлгэнүүд манай һанаае зобоохо. Ондоо арадуудай эрхэ хаһажа, национальна асуудалнуудые шиидхэхэ эрмэлзэл ехэ аюултай, шуһан адхаржа, зон ехээр зобожо магадгүй. Коммунистнууд эдэ бүгэдые зайсуулха зэргэтэй!

Совет гүрэнэй гадаадын политикада манай республикын онсо аша туһанууд хэр дүүрэнээр хараада абтана гээшэб гэжэ бидэнэр мүн лэ бодожо үзэхэ ёһотойбди. Энэ онсо аша туһанууд юун болоноб гэхэдэ, соёлой-түүхэтэ талаһаань абаад харахада, Россин Федераци хадаа барууншье, зүүншье зүгтэ холбоотой байна ха юм. Тиимэһээ эдэ зүгүүдэй оронуудай дүй дүршэлые зохёохы ёһоор анхаран абажа, республикынгаа хурдан түргэнөөр дэбжэхын тулада хэрэглэхэ хэрэгтэй. Тэрээнһээ уламжалан, гадаадын-политическэ албан зургаануудта хүдэлдэг коммунистнууд ажал ябуулгынгаа энэ шэглэлдэ бүри ехэ анхарал хандуулха ёһотой гэжэ тоолоноб.

IV.

Нүхэдүүд! Гүнзэгы эрдэм мэдэсэтэй байха мэргэжэлэй талаар юумэ мэдэхэ ябадалые хубилган шэнэдхэлгэ түрүүшын ээлжээндэ гаргаа. Албан зурганай захиран-зонхилолгын илангаа хайра гамгүй байһан Россида соёлнуудай онсо шухаг, олон ондоо байлга, национальна ёһо заншалнуудай болон ажабайдалай түхэл шэнжын онсо шухаг байлга, зоной һуудал байдалай оршон ажахын ажал ябуулгын үедэ гам хайрагүйгөөр һандаргагдадаг байгаа. Россин Федерациин национальна бюджедтэ арадай эрдэм һуралсалда һомологдодог мүнгэн зөөриин хэмжээгээр манай республика орон соогоо һүүлшын һуури эзэлнэ. РСФСР ори гансаараа өөрын Наукануудай академигүй байгаа. Олонхи музейнүүд, библиотекэнүүд болон соёлой бусад эмхи зургаанууд муу байдалда оронхой.

Арадуудай оюун ухаан бодолой талаар һэргэхэ гэһэн эрмэлзэл общественно ехээр хүлгүүлбэ. Оюун ухаан бодолой талаар муу байдалые дабаагүй һаа, экономическа болон социальна уналгаһаа гаража шадахагүйбди, мүнөө сагай политическэ юумэ мэдэхэгүй байдалтаяа хахасахагүйбди, экстремизмые зайсуулхагүйбди гэһэн ойлгосо улам гүнзэгыгөөр бүрилдэн эдеэшэнэ.

Эрдэм һуралсал, эрдэм ухаан болон соёлые түрүүшын ээлжээндэ хүгжөөхэ шэглэлые РСФСР-эй Компарти ажал ябуулгадаа баримталха. Зохёохы ажалай үндэһэ һуури дээрэ бүгэдэ национальна удха шанартай энэ зорилгые бэелүүлгэдэ Россин бүхы ухаан бодолой хүсэнүүд эдэбхитэйгээр хабаадалсаг лэ гэжэ бидэнэр уряалнабди. Тиигэхэ зуураа, үнэн зүбые нэгэл газарһаа хэлэдэг болохо һэдэлгэнүүд оройдоо хэрэггүй. Юуб гэхэдэ, мүнөөдэр иимэ ябадалнууд зарим тээ үзэгдэнэ ха юм.

Педагогическа, эрдэмэй болон зохёохы хүдэлмэрилэгшэдэй ажал ябуулгада хамааралсангүй, тэдэнэртэй харилсаа холбоо тогтоожо, эрдэм мэдэсые, үндэр мэргэжэлые, эрхим соёлые урмашуулхада таарамжатай эрхэ байдал байгуулха ябадалые гол зорилгонуудаймнай нэгэн гэжэ РСФСР-эй Компарти тоолоно.

Эрдэм һуралсалай болон эрдэм ухаанай, соёлой хүгжэлтын талаар гүрэнэй политика бүрилдүүлэн байгуулгада коммунистнуудай хабаадалсалга тон шухала гэжэ бидэ тоолонобди. Шэнэдхэгдэһэн ниитын харилсаануудай байгууламжада оюун ухаан бодолой һалбариин түрүүшын ээлжээндэ хүгжэхэ хуулита үндэһэ һуури болон гүрэнэй талаһаа эдэ бүгэдые лаб хангаха оньһо бии болгохо гээшэ эндэ шухала удха шанартай.

Мүнөө үедэ бодото байдалда нэбтэрүүлэгдэжэ байһан дэлгүүрэй оньһонууд һуралсалай эмхи зургаанууд, эрдэмэй эмхинүүдэй болон соёлой эмхи зургаануудай засагай болон ажахын хүтэлбэрилгын зургаануудтай, ажалша коллективүүдтэй харилсаануудыень үндэһөөрнь хубилгана. Социально-экономическа ажал ябуулгын түбые союзнаһаа республиканска болон нютагай шатада абаашахада, оюун ухаан бодолой һалбариие нэгэн бүхэли гүрэнэй жасаһаа хангаха ябадал бэрхэшээлтэй болоно. Иигэжэ үйлэдбэриин бэшэ һалбари тон хүндэ байдалда оруулагдана. Тиимэһээ республиканска болон нютагай бюджедүүдһээ мүнгэ үгэһэнэй ашаар һуралсалай эмхи зургаануудые, фундаментальна шэнжэлэлгэнүүдые, соёлой эмхи зургаануудые мүнгэн зөөрөөр хангалгын нормативна хэмжээ бии болгохо таарамжатай гэжэ һанагдана. Харин нэмэлтэ мүнгэн зөөри хэлсээ баталһанай ёһоор элсүүлхэдэ болоно.

Эдэ бүгэдэһөө уламжалан, оюун ухаан бодолой һалбариие дэлгүүрэй нүлөөнһөө болон ямаршье хизаарлалтагүйгөөр худалдаа наймаанай болгохо һэдэлгэһээ хамгаалха, оньһонуудые зохёохо талаар хуулиин эдэбхи үүсхэл коммунистнууд-депутадуудаар дамжуулан гаргаха хэрэгтэй гэжэ һанагдана. Иимэ актнуудай дунда хүнэй оюун сэдьхэлые хамгаалха тухай хуулиие онсо илгаха хэрэгтэй. Оюун сэдьхэлэй талаар юушье хэжэ болохо гэһэн пропагандада ургажа байгаа залуу үетэндэмнай тон аюултай.

Бодото дээрээ ерээд байһан политическэ олон ондоо һанамжын, үзэл сурталай элдэб урасхалнуудай тэмсэлэй оршон байдалда Коммунис партинуудые болон социалис байгуулалта шэлэһэн замые бүхыдэнь муу болгохо һэдэлгэнүүд улам эдэбхижэнэ. Тиимэһээ эдэ бүгэдэдэ Соведүүдтэ болон ниитын эмхинүүдтэ, үйлэдбэри дээрэ болон зоной ажаһуудаг газарта эдэбхитэйгээр харюугай сохилгонуудые үгэхэ хэрэгтэй гэжэ би үшөө урдань тэмдэглээ һэм. Тэрэл зуура мүнөө болоожо байһан үйлэ хэрэгүүдые гүнзэгыгөөр ойлгожо абаха, социалис шэнэдхэлгын стратеги болон тактикые, ашаг үрэ ехэтэй үзэл сурталай, социально-политическэ программануудые зохёохо гээшэ мүн лэ тон шухала.

Эдэ бүгэдэдэ партийна хэблэлэй оруулдаг хубитань сэгнэшэгүй ехэ. Эгээл тиимэһээ олондо мэдээсэлнүүдые тараадаг өөрынгөө хэрэгсэлнүүдые, газетэ болон журналнуудые түргэнөөр бии болгохо ёһотойбди. Редакционно-хэблэлэй ажал ябуулгын шэнэ түхэл янзануудые урмашуулха, бэлигтэй журналистнуудые манай хэрэгтэ элсүүлхэ тухай бидэнэр бодожо үзэхэ зэргэтэйбди.

Марксистско-ленинскэ методологиие болон мүнөө сагай ниитын ухаан бодолой бүхы баялигуудые ойлгожо абаһанай үндэһэн дээрэ зоной дэлхэйе ойлгон харалгын хэмжээе болон гуманитарна соёлые хүгжөөхэ талаар саг үргэлжын хүдэлмэри хэрэгтэй. Ниитын байгууламжые эмхидхэлгэдэ эрдэмэй ёһоор хандаха ябадалые баримталжа байһан парти иимэ ажал ябуулгын жэшээ өөрөө харуулха ёһотой.

Энээнтэй дашарамдуулан, һургуулиин хэрэгтэ, эрдэм ба соёл болбосоролой оршон байдалда үргэн ехэ программа бүридхэжэ бэелүүлхэ хэрэгтэ партиин ухаан бодолой талаар хүсэ шадалые, КПСС-эй эрдэмэй болон һуралсалай зургаануудай материальна үндэһэ һуурине эдэбхитэйгээр ашаглаха тухай XXVIII съездын заабаринууд онсо удха шанартай гэжэ тэмдэглэхэ хүсэлэнтэйб. Энэ хүдэлмэридэ партийна организацинуудай хабаадалгын түхэл янзанууд олон ондоо байжа болохо. Россин коммунистнуудай ажал ябуулгын программа дотор энээн тушаа тодорхой хэмжээнүүд хараалагданхай.

Һуралсал гэгээрэлэй ба эрдэмэй һалбаринуудта олониитын һанамжа шэнжэлхэ политическэ зургаануудые байгуулха, социальна удха шанартай эрдэмэй үүсхэлнүүдые, нэн түрүүн гуманитарна эрдэм мэдэсые, түрүү шэнжэтэй технологинуудые нэбтэрүүлхэ талаар үүсхэлнүүдые дэмжэхэ шухала гэжэ һанагдана. Бусадшье хэмжээнүүдые бодомжолхо хэрэгтэй.

Соёл болбосоролой талаар социалис шэнэдхэлгын гол ёһо гуримуудые баримталдаг зохёолшодые нэгэдүүлһэн литературно-уран һайханай, ниитэ-политическэ шэнэ хэблэлнүүдые эмхидхэлгэдэ, ажалшадай дунда соёл-гэгээрэлэй үргэн дэлисэтэй хүдэлмэри ябуулгада ниитэ-политическэ түбүүдые ашаглалгада, түүхын болон соёл болбосоролой дурасхаалта зүйлнүүдые һэргээлгэдэ хабаадаха хэрэгтэ анхаралаа хандуулха шухала байна.

Республиканска, хизаарай болон областной парторганизаци бүхэн хүсэ шадалаа элсүүлэн шэглүүлхэ өөрын арга боломжонуудтай гэжэ һанагдана. Һуралсалай, эрдэмэй болон соёлой эмхи зургаануудтахи партийна организацинууд үүргэ нүлөөгөө шэнэ ёһо гуримаар бэелүүлхэ болоно. Тэдэнэр нүлөө ехэтэй политическэ хүсэн боложо тогтонижон бэхижэхэ зэргэтэй.

Тэдэнэй нэрэ хүндые бэхижүүлхэ хэрэгтэ парторганизацинуудай секретарьнарай соведүүд туһалха байна. Дээдэ һургуулиин ба эрдэмэй зургаанууд коммунистнуудай эрдэмэй-теоретическэ арга боломжонуудые нэгэдхэн элсүүлгэ олон һайн дурадхалнуудые зохёохо арга олгоо, тэдэ дурадхалнуудай олонхинь КПСС-эй XXVIII съездын документнүүдтэ оруулагдаа, манайшье съездые бэлэдхэхэ үедэ хэрэглэгдээ. Энэ дүй дүршэл саашадааше хэрэглэхэ шухала.

Оршон тойронхи байгаалиие сэбэр байлгаха гээшэ манай сэдьхэлээ үбдэдэг хэрэг болонхой гэжэ таанад, нүхэд, мэдэнэт. Россин олонхи хизаар нютагуудта хүн зон муухай агаараар амилна, муу шанартай уһа эдинэ. Ой модод хосорно, гол мүрэнүүд хатана. Чернобыль бидэндэшье асари ехэ гай тодхор асарза. Нилээд ехэ газар дайда радиоактивна хорондо дайрагдаа. Атомна станцинуудай аюулгүй оршондо хүдэлхэ асуудал Россин хүн зоной һанаа зобооно. Тэдээн дээрэ ядерна болон химическэ усалай аюулые һэргылхэ эрилтэ тэдэнэр табина. Арад зоной энэ сэдьхэлэй үбшые дүтэ һанажа, нүхэд, оршон тойронхи байгаалиие элүүржүүлгын түлөө тэмсэлые бидэ манай партиин гол зорилгонуудай нэгэн болгохо уялгатайбди.

V.

Нүхэдүүд, РСФСР-эй Компарти байгуулагданхай. Энэ болоһон үйлэ хэрэг гээшэ. Тэрэниие байгуулга бидэнтэй һаналаа хубаалдадаггүй хүнүүдэй харуулхые һэдэдэгтэ адли ямар нэгэ дээрэһээ абтаһан заабариие дүүргэлтэ гү, али «аппарадай эмхидхэһэн хэрэг» бэшэ. Эрид һөөргөө. Партийна олониитын ухаан бодолдо болоожо байгаа гүнзэгы хубилалтануудай хуулита үрэ дүн болоо. Имагтал тэдэнэр Россин Компартиие бодото дээрэнь байгуулагшад мүн гээшэ. Тэдэнэй хүсэл зориг дэмжэгдэжэ, КПСС-эй XXVIII съезд дээрэ һайшаагдаһан байна.

Харин тиихэдэ Россин коммунистнуудай эмхидхэлэй болон үзэл сурталай талаар нэгэдэлгэдэ дурагүй хүсэнүүд бии байна. Бидэ энэ ушарые эли тодоор харанабди, юундэ тиигэнэб гэжэ ойлгонобди.

Партинууд хадаа хаана, хэзээшье засагай түлөө тэмсэлэй зэбсэг болоожо байгуулагдадаг, тиихэдээ элдэб олон ангинуудай, социальна бүлэгүүд болон хүсэнүүдэй аша туһые тодорхойлхо, тэрэниие гүрэн түрын бодото байдалай политика болгохо оньһон арга мүн гээшэ гэжэ М. С. Горбачев заадаг байна. РСФСР-эй Компарти мүн лэ баһа коммунистнуудай Соведүүдтэ үргэнөөр түлөөлэгдэһэн байхын түлөө, ажалшадай аша туһын РСФСР-эй гүрэнэй органуудай политикада бэелүүлэгдэхын түлөө хуулита онол аргануудаар тэмсэхэ гэжэ бидэ нюусагүйгөөр мэдүүлнэбди. Энэ хадаа манай партиин гол зорилгонуудай нэгэн мүн гээшэ.

Манай республикын ниитын ажабайдалай бүхы талануудай бодото ёһоор шэнэдхэгдэхын түлөө Россин Федерациин түрүү үзэлтэй бүхы хүсэнүүдтэй харилсахаар бидэ мүн лэ бэлэн байнабди.

Нэгэдэмэл нэгэ КПСС-эй бүридэлдэ Россин Компартиин ээлдэг һуури болон тэрэнэй үүргэ тухай асуудал бидэндэ тон ехэ, амин шухала асуудал мүн гээшэ. Энэ асуудал съездын нэгэдэхи шатада нэгэнтэ бэшэ зүбшэн хэлсэгдээ һэн, тиихэдээ Россин Федерациин Компартиин байгуулгын КПСС-ые һуладхахагүй, харин тэрэниие улам бэхижүүлхэ онол аргануудые олохо шухала гэһэн тобшолол хэһэн байнабди. Бидэ союзна республикануудай компартинуудтай нягта холбоо байгуулжа, партиин болон ороной нэгэдэлые ниитэ хүсэ шадалаараа сахин хамгаалхын түлөө, общество дотор үзэгдэдэг хизаар нютагуудай аша туһа хараха, үндэһэ яһанай илгаануудые һужэрөөхэ, нэгэдэлые һалгаан тарааха һэдэлгэнүүдтэ эсэргүү тэмсэхэбди.

РСФСР-эй Компарти хадаа Россин коммунистнуудай, Россин демократическа түрүү ухаан бодолой түлөөлэгшэдэй, манай арадай ухаан бодолой талаар дабташагүй баялигуудые зохёогшодой олон үеэнүүдэй хэрэгые хуулита ёһоор үргэлжэлүүлэгшэ гэжэ тоолонобди. Октябриин шэлэн һунгаһан замда, үнгэрэгшэ жэлнүүдтэ буруугаар тайлбарилагдаһан ба элдэб нэмэлтэнүүдһээ сүлөөлэгдэһэн, Эхэ ороной болон дэлхэйн ниитэ ухаан бодолой түйлалтануудта нээлтэтэй байһан социалис үзэл сурталда үнэн сэхэ байһанаа бидэ батадханабди.

Научна социализмын холын хараата зорилгонуудһаа ба өөрынгөө түүхэһээ бидэ арсаха эрхэгүйбди гэжэ би этигэнхэйб. Тэдээн тухай мартаха гээшэ үг үнгигүй, түүхэтэ үндэһэгүй, тиигээд ерээдүйгүй парти болохо гэһэн удхатай. Гэхэтэй хамта өөрынгөө үе сагта хэрэгтэй байһанаа мүнөө түүхэдэ ороһон тобшололнуудта шүтэн һүгэдэжэ байха ёһогүйбди. Ажабайдал шэнэ эрилтэнүүдые табина, парти тэдэниие анхаралдаа абажа, харюусаха уялгатай.

РСФСР-эй Компартиие байгуулга хадаа миин лэ республикын партийна организацинуудые суглуулһан үйлэ хэрэг бэшэ, зүгөөр КПСС-эй бүридэлдэ программна болон Уставай нэгэн адли документнүүдэй үндэһэн дээрэ ажал ябуулдаг мүнөө үе сагай политическэ шэнэ хүсые байгуулга гэжэ бидэ ойлгонобди. Ушар тиимэһээ Россин Федерациин партийна организацинуудай делегадууд, КПСС-эй XXVIII съездын хүдэлмэридэ хабаадахадаа, КПСС-ые шэнэдхэхэ ба хубилган шэнэдхэлгые гүнзэгырүүлхэ шэглэлые зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаа, эдэбхитэйгээр дэмжээ.

XXVIII съезд дээрэ КПСС-эй шэнэ программые байгуулха тухай шиидхэбэри абтаһан гэжэ мэдээжэ. Россин коммунистнууд энэ хүдэлмэридэ үргэнөөр хабаадуулагдана. Партиин политикын бүхы асуудалнуудаар өөһэдынгөө хараа бодолнуудые тодорхойлхо арга боломжо тэдэнэртэ олдохо. Энэ ушар байдалые анхаралдаа абажа, мүнөө шэлжэн оролгын шатада ниитын үйлэ хэрэгүүдэй онсо түргэнөөр хубилжа байһые анхаралдаа абажа, өөрын Программа болон Уставые зохёохо тухай асуудал үлүү гэжэ һанагдана. Ушар тиимэһээ РСФСР-эй Компарти, тэрэнэй бүхы организацинууд өөрынгөө ажал ябуулгада XXVIII съездын Программна мэдүүлгые болон КПСС-эй шэнэ Уставые хүтэлбэри болгодог гэһэн съездын шиидхэбэри абаха хэрэгтэй хаш.

Энэмнай XXVIII съездын союзна республикануудай коммунис партинуудта олгогдоһон эрхэнүүдые хэрэглэхэгүйбди гэһэн удхатай бэшэ.

Гэхэһээ байха КПСС-эй Уставай 22-дохи параграфаар хараалагдаһан эрхэнүүдые харюусалгатайгаар, ямаршье һэжэггүйгөөр ашаглахаар хараалнабди. Тэдэ эрхэнүүд бидэндэ политическэ, эмхидхэлэй, кадрова, хэблэлэй, мүнгэн зөөриин-ажахын болон бусад асуудалнуудые шиидхэхэдэ, бусад, тэдэнэй тоодо хилын саанахи коммунис партинуудтай болон ниитын түрүү үзэлтэй хүдэлөөнүүдтэй харилсаа холбоонуудые бэелүүлхэдэ бидэндэ бүрин дүүрэн арга боломжо, бээ даанги байдал хангана. Республикын гүрэнэй байгуулгын, социально-экономическа болон соёлой талаар хүгжэлтын асуудалнуудта КПСС-эй шэлэн баримталдаг хараа шугамые бэелүүлхэ түхэл янзануудые болон онол аргануудые бидэ сүлөөтэ ёһоор шэлэн абаха эрхэтэйбди.

Манай Компартиин ажал ябуулгын онсо өөрсэ ушар байдалые анхаралдаа абаһан тусгаар өөрын нормативна актнуудые баталан табиха тухай асуудал ажабайдал табижа магад. Тиимэ документнүүд бэлдэгдэжэд, партийна организацинуудта хэлсэһэнэй удаа РСФСР-эй Компартиин Центральна Комитедээр, конференцээр гү, али съездээр баталан абтажа болохо байна.

РСФСР-эй Компартиин байгуулагдаһан эмхидхэлэй үндэһэ һууринь КПСС-эй XXVIII съездын шиидхэбэринүүдтэ бүрин дүүрэнээр тааралдангы байха ёһотой гэжэ тэмдэглэхэ байнаб. Нэн түрүүн парти доторхи ажабайдалые демократическа шэнжэтэй болгожо, манай организацинуудта нүхэр ёһоной, сүлөөтэ оршондо зохёон байгуулгын, нюуса нөөсэгүйгөөр үгэ буляалдалгын эрхэ байдалда хүдэлхэ арга боломжотой байха тухай эндэ хэлэгдэхэ ёһотой.

Кадрова политикада ёһо тэдыгээр, номенклатура баримталжа шиидхэдэг гуримһаа парти арсана. Кадрнуудые хубаарилан табиха эрхэ түлөөлэлгэнүүд гүрэн түрын тус тус органуудта хабаатай. Гэхэтэй хамта парти өөрынгөө эрхим түлөөлэгшэдые гүрэнэй болон ниитын бүридэлнүүдтэ дэбжүүлхэ хэрэгтэ анхаралаа хандуулжа байха.

Нүхэдүүд, республикын партийна организацинуудта үзэл сурталай талаар олон ондоо хараа бодолнууд бүрилдэнхэй. Тэдэнэр манай политическэ арга боломжонуудые баяжуулжа, бүтэмжэтэйгээр харилсаха хэрэгтэ туһаламжа үзүүлхэ тон шухала байна. Тэдэнэрэ өөрынгөө хараа бодолые, тэдэнэй тоодо олониитэдэ мэдээсэл тараадаг партийна хэрэгсэлнүүдтэ өөрынгөө хараа бодолнуудые сүлөөтэ ёһоор тайлбарилха арга боломжо лаб хангаха шухала байна. Парти дотор үнгэргэгдэдэг үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүд жиирэй, бүри ехээр хэлэхэ болоо һаа, хэрэгтэй үйлэ хэрэг гээшэ. Тэдэнэр ёһын тэдыдэ үнгэргэгдэхэ ёһогүй.

Парти доторхи ажабайдалай бодото ёһоор баримталагдаха гуримынь хадаа партийна олониитын засаг болоно гээшэ. Бидэ эхин партийна организацинуудта үргэн ехэ эрхэнүүдые олгохын түлөөбди, тэдэмнай РСФСР-эй Компартиин үндэһэ һууринь, арад зоной дунда тэрэнэй түшэг тулгууринь болоно гээшэ. РСФСР дотор ороной эгээл томо эхин парторганизацинуудай гурбанай хоёр хубинь байдаг юм. Тэдэниие партиин райкомуудай эрхэнүүдтэй парткомууд хүтэлбэрилдэг. Энэмнай асари ехэ хүсэн гээшэ, тэдэнэй ажал ябуулгада үргэн ехэ арга боломжонуудые олгохо шухала.

РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай дэргэдэ эхин парторганизацинуудай секретарьнарай Бүхэроссин совет байгуулха гэһэн дурадхал манай ажал ябуулгын программа дотор бии. Энэ дурадхал нэгэнтэ бэшэ зүбшэн хэлсэгдээ һэн. Тэрэниие үшөө дахин манай съезд дээрэ зүбшэн хэлсэхэ шухала.

Манай Компарти дотор нэгэ адли зэргын хэмжээнэй байгууламжануудые хүгжөөлгэдэ али болохо туһаламжа үзүүлэгдэхээр хараалагдана. Эдэмнай партийна клубууд, нэгэдэлнүүд, секретарьнарай соведүүд, партийна политическэ болон залуушуулай-партийна түбүүд байжа болохо. Юрэнхыгөөр хэлэхэдэ, эндэ бидэндэ урдань мэдэгдээгүй байһан арга боломжонууд болон нээлтэнүүд хүлеэнэ. Гол шухалань гэхэдэ, элдэб олон түхэл янзануудые олохо, тэндэнь политическэ эдэбхи ба политическэ зохёон байгуулха арга боломжонууд сүлөөтэ ёһоор олгогдохо зэргэтэй.

Мүнөөнэй эрхэ байдалда партиин районно, городской комитедүүд хүдэлмэриеэ шэнээр эрхилхэ болоно. Мүнөөдэр районно комитет гээшэ манай хүдэлмэриин түрүү зэргэдэ дабшадаг политическэ штаб гээшэ. Имагтал эндэ, райкомдо партиин хамтын хүсөөр зохёогдоһон политическэ хараа бодол партийна олониитын бодото ажал ябуулгатай болон түрүү зорилгонуудтай нэгэдхүүлэгдэнэ. Имагтал эндэ, райкомдо дүй дүршэл шэнжэлэгдэнэ, согсологдоно, эхин организацинуудай ажал ябуулга тодорхойгоор шэглүүлэгдэнэ. Имагтал эндэ, райкомдо һунгалтын компаниинуудай тактика зохёогдожо, бодото байдалда бэелүүлэгдэнэ. Райком нютагай өөрөө өөрыгөө хүтэлбэрилгын политическэ оршон байдалые дэмжэнэ. Райком болон эхин организацинууд манай партийна байшангай гол үндэһэ һууринь болоно. Мүнөөдэр партиин районно шатануудые буруушааха гээшэ партиин амин шухала һудалнуудые зорюута хааха гэһэн удхатай.

Энэ эрхэ байдалда демократи болон журамые зүрилдүүлхэ һэдэлгые һэргылхэ, нэгэ талаһаа, партиин эмхидхэлэй талаар хубилгагдангүй байха ушарые, нүгөө талаһаа, тэрэниие эмхигүй һула, политическэ талаараа ямаршье шэглэлгүй хүдэлөөн болгохо— эдэ хоёр аюулые зайсуулгын тон шухала байһаниинь ойлгосотой.

РСФСР-эй Компартиин организацинууд болон комитедүүдтэ һунгалтын урда тээхи платформонуудые бэлдэхэ, һунгалтын компаниинуудые үнгэргэхэ, Соведүүдтэ коммунистнуудай дунда хүдэлмэри ябуулха байгууламжануудые тогтоохо шухала. Тэдэ бүридэлнүүд хүсэтэй, хүгжэнги байха зэргэтэй. Энэ гол шухала асуудал.

Манай парти интернациональна эгээн томо политическэ организаци мүн гээшэ, энэнь тэрэнэй ажал ябуулгада өөрын онсо түхэл янзануудые оруулдаг. Энэ ушарһаа тэрэнэй бүридэлдэ республиканска организацинуудые байгуулха гэһэн хүсэл оролдолгонуудые анхаралдаа абангүй орхижо болохогүй. Тэдэнэй эрхэнүүдые, РСФСР-эй Компартиин бүридэлдэ тэдэнэй ээлдэг һуури болон үүргые тодорхойлһон гуримуудые хамтын хүсөөр зохёохо шухала. Энэ асуудал юрын бэшэ, тон үргэнөөр зүбшэн хэлсэхэ эрилтэ табина. Бүхы автономинуудай түлөөлэгшэдэй хабаадалгатайгаар хамтадаа зүбшэн хэлсэхэ байнабди. РСФСР-эй Компартиин ЦК энэ хүдэлмэриеэ һаяын сагта эхилхэ ёһотой.

Россин Федерациин олонациональна шэнжэтэй байһые анхаралдаа абажа, РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай национальна асуудалнуудаар ко-

Зөөлэдэй хүдэлмэри

ХОТЫН ЭЗЭНЭЙ hАЙХАН hЭДЭЛГЭНҮҮД

...Манай хэдэн хотонуудай нэгэн Гусиноозёрскдо, бусад хотонуудтал, өөрын шиидхэгдээгүй асуудал лэ олон. Тэдэ асуудалнууд хотын хүгжэлтын программада оруу... Манай штатнабэшэ корреспондент Зоя Суслова арадай депутадуудай городской Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ А. В. Черняховскидо хандажа, социальна асуудалнуудаа хайшан гэжэ шиидхэхэ гэжэ хараалhанаарнь hонирхобо.

...Черняховский: Ямар нэ... социальна байдалые ...гэшэ хүнгэн хэ... Хотодо ажаhуугша... юумээрнь hайнаар ...түлөө тусхай албан ...Тэрэнние байгуулхын ...хэрэгтэй. Энэ та... тэды хүдэлмэри ...эхилэнхэйбди. ...Энээн тухайгаа дэл... хөөрэжэ үгыт. ...Манай хотодо мүнөө ...шахуу хүн ажаhууна. ...бүридэ хэды шэ... хангалга хэрэг... гэжэ бодомжолхо ...байба. Тиимэhээ бидэ ...Наукануудай Академи... Сибириин отделениhээ ...хүдэлмэрилэгшэдые ...урижа, хотынгоо со... паспорт зохёолгожо ...Өөhэдөө тэдээнтэеэ ...оролдоотойгоор хүдэл... Иигээд байхадамнай, ...тодорхойлолго, жэ... байба: хэрбээ хо... үйлсэнүүдые ариг ...гуримтай байлгаха ...108 хүнhөө бүридэhэн ...албан байгуулха боло... даб дээрэ манда ...хүн үгы. Бодо... үндэhэтэй имэр... тодорхойлогдоhон ...республикымнай ...Соведтэ ба ...коммунальна ажа... оронхой гээшэ. ...барихын тулада ...аабза гэ... ...эйбди.

...Имэ hайн албан, та... хотодотнай ...хүдэлжэ эхилхэ хаб? ...Энээндэмнай Совминай ...хандаhанhаа бүхы ...Бидэ өөhэды... мүнгөөр хангалгада ...1991 онойнгоо бюджедые өөhэдөө түсэблэхэбди. Гэбэшье бюджеднай хотодо ажаhуугшадаймнай хэр зэргэ эдэбхи үүсхэлтэй байhанhаа дулдыдаха зэргэтэй. Экономикын шэнэ эрхэ байдалда хүдэлдэг болоходоо, «гоё hайхан хотодо ажаhууха дуратай hаа, hайнаар ажалла, хүдэлэ» гэжэ хотынгоо хүн бүхэндэ ойлгуулха ушартай болохобди.

Корр.: Ямар нэгэн юумэнэй хэгдэхын, бүтэхын тулада тэрэнэй түлөө тусхай хүнүүд харюусаха, дүүргэлтыень хинаха зэргэтэй. Бүхы юумэмнай хамтын, манай гэhэн системэмнай бэеэ харуулжа шадангүй, эсэсэй эсэстэ хэнэйшье бэшэ болошоо гүб даа. Тиимэhээ мүнөө бүхы юумээ—хото ба гудамжаяашье—бодото эзэтэй болгохо тухай бодомжолжо эхилбэ гээшэ гүбди?..

А. Ч.: Зүб даа, зүб. Жэшээнь, манай hанаhанай ёhoop, заримамнай ногооруулгын, нүгөөдүүлнай гудамжын гэрэлэй түлөө гэжэ байгаад, тодорхой юумэнэй түлөө сэхэ харюусадаг байха. Харгы зам сахидаг, үргэн хэрэглэмжын эд бараанай түлөө харюусахашье хүнүүд бии болохо. Тиихэдэ зоной ажаhуудалай хэрэглэмжэ хангалгаар кооперативуудай тоо олошоруулхабди. Гэбэшье шэнээр ажаhуухын тулада байhаар байтарнай бүхы юумэн hайн болохо, хубилха гэhэн ой ухаандамнай шэнгэшэhэн мэдэрэлээ hэлгэжэ, зол жаргалнай өөhэдымнай улаан гарта гэжэ ойлгохо ёhотойбди. Тэнгэриhээ тэб гэжэ унаха бэлэн юумэн хаанашье үгы, байхагүй. Өөhэдөөл хүдэлхэ, үшөө дахин хүдэлхэ ушартайбди. Японецуудые абаад үзэел даа. Тэдэнэр ямараар хүдэлнэ гээшэб? Тэрэнэйнь ашаг үрэ гүйсэд харагдана. Бидэнэй тэдээн шэнгеэр хүдэлөөгүй hаа, мандаа хэншье эдеэ хоол, эд бараа, байра байдал бэлдээд үгэхэеэ байна бэшэ.

Корр.: Анатолий Владимирович, би Танай хэлээшые дэмжэхэ байнаб. Бидэнэй хэмнайшье hайнаар ажаhууха хүсэлтэйшье hаа, ажалдаа урданайхяараа хандана, хүдэлнэ. Иигэхэ ёhогүйбди. hайнаар, оролдосотойгоор, бүтээсэ ехэтэйгээр хүдэлбэлнай, социальна асуудалнууднай түргэн шиидхэгдэхэ гэжэ тэмдэглэхэдээ, Танай хэлээшэдэ хүнүүдэй онсо анхарал хандуулхые оролдоноб. Зүгөөр Танай ударидажа байhан гүйсэдкомой хотынгоо социальна хүгжэлтын түсэбэй ёhoop юу хэhэн тухайнь тобшохоноор хөөрэжэ үгыт гэхэ байнаб.

А. Ч.: Хотын гүйсэдкомой түрүүлэгшээр миил нэгэ жэл хүдэлжэ байнаб. Хэhэн юумэн гэхэдэ гү? Дурдахаар юумэн биил хаш. Жэшээлхэдэ, морожено. Түрүүн бидэ морожено Улаан-Үдэhөө хүлеэдэг байгаабди. Асардаггүй hэн. Сухалнай хүреэд, өөhэдөө эндээ хэдэг болоё гэлсээбди. Хэдэг болоолди даа. Тиихэдэ хото соогуурнай хоёр такси ябадаг болонхой. Эдеэ хоол, овощ, худалдаха дэлгүүр барябди. Үндэр наhатай, үншэн хэнзэ хүнүүдэй байха байшан ашаглагданхай, машинануудай техническэ хангалга хэхэ станци баригдаа, хотын өөрын видеоканал бии болоо. «Шахтёр» гэжэ стадионоо hэльбэн шэнэлээбди. Иимэрхүү янзын хэрэгүүд бии. Тиигэбэшье хэхэ юумэн үшөө олон ааб даа. Гансата бүтэшэхэ юумэн байдаггүй гүб даа.

Корр.: Зон Танда гол түлэб ямар асуудалнуудтайгаар хандадаг бэ?

А. Ч.: Гол түлэб гэр байрын, эдеэ хоолой, телефон табюулха асуудалнууд гээшэ ха. Радиозавод энэ табан жэл соо телефонно шэнэ станци барижа үгэхэ байhан юм. Теэд барилгын материалай үгы дээрэhээ эхилнэгүй. Байгша ондо хирпиисымнай завод ашаглалгада тушаагдаха ёhотой. Тиигэбэ ябабашье манай хотодо хүсэ ехэтэй индустриальна өөрын бааза хэрэгтэй.

Корр.: Гэр байрын асуудал, хэнэйшье мэдэhээр, гол асуудал. Тэрэнние хубаарилгые Та гуримшуулжа шадаха гээшэ гүт? Юундэ тиигэжэ hуранабиб гэхэдэ, зариманай хэдэн арбаад жэлдэ ээлжээндэ байхада, нүгөөдүүлынь гансата байра абахаhаа гадна тэрэнээ дуран соогоо hэлгэжэ, худхажа байдаг hэн. Энэмнай урдань ноёдой хүсэд мэдэлдэ байгаа бшуу. Та энэ талаар юун гэхэ байнат?

А. Ч.: Гэр байра хубаарилга мүнөө гуримшуулагданхай. Районно прокурор энэ асуудалые хиналта дорео байлгадаг болоо. Нёдондо жэлэй хубаариин дүнгөөр нэгэшье гомдол орсогүй. Тиимэhээ хубилган шэнэдхэлгын замда хүсэд гаранхай ябанабди гэхэ байнаб. (Хөөрэлдөөмнай энээгээр дүүрээ hэн).

Корр.: Нэгэхэн жэлдэ хүдэлжэ байhан хотын гүйсэдкомой түрүүлэгшын хэhэн юумэн тухайгаа хүргаа даража тоолохо байhаниинь hайшаалтай байба. Теэд бүхы юумэн хүнhөө, тэрэнэй хүсэл оролдолгоhоо эхитэй бшуу. А. В. Черняховскиин хэлээшээр, өөhэдымнай оролдожо юумэ хээгүй hаа, ондоо хэн хэжэ үгэхэ юм? **«Гоё hайхан хотодо ажаhууха дуратай hаа, hайнаар хүдэлыт гэжэ ажаhуугша бүхэндэ ойлгуулха шухала»** гээшэнь тон зүб гэжэ hанагдана. Ямаршье митинг, забастовко хээд, эльгээ тэбэреэд hуугаа hаамнай хотонууднай өөhэдөө ногооржо, болбосон түхэлтэй боложо байха бэшэл. Бүхы юумэн ажалаар, улаан гараар бүтээгдэдэг ха юм. Харин мүнөө зонние хооhон уряа лозунгоор бэшэ, харин бодото хэрэгүүдээр эрмэлзүүлэн хүдэлгэхэ саг ерэнхэй. Гусиноозёрскын горгүйсэдком мүнөө иимэ шэглэлээр хүдэлжэ байна.

МҮНГЭН ХОНХЫН ЖЭНГИРЭЭНШҮҮ БЭЛЭЙ...

Буряад дуу хүгжэмэй түүхэдэ өөр өөрынгөө hуурие батаар эзэлhэн хүнүүдэй дурасхаалые бидэ наринаар сахижа ябаха, хойто үеынхидтэ захиха ёhотой зон гээшэбди. Хүндэтэ тиимэ хүнүүдэймнай нэгэн РСФСР-эй габьяата артистка Клавдия Гомбоева-Языкова байгаа. Энэ дуушанай дуулаhан, миндаhан дээрэ бэшэгдээд, республикын радиогой фонотекэдэ наринаар хадагалагдажа байдаг дуунуудые шагнахада, уянгата сопрано хоолойнь мүнгэн хонхын hайхан жэнгирээн шэнгеэр соностодог юм.

К. И. Гомбоева-Языкова мэндэ ябаа hаа, мүнөө жэлдэ 75 наhанайнгаа ойн баярые тэмдэглүүлжэ, олон тоото шабинартаа уулзажа жаргаха hэн.

Энэ дуушан 1915 ондо Буряад ороной дуулим Хори нютагта Языков Иван Семёнович Языкова (басаган обогоороо Трунёва) Агния Гавриловна хоёрой гэр бүлэдэ түрэhэн байна. Гурбан хүбүүдэй удаа харабтар хурса шарайтайхан басаганай гарахада, түрэлхидынь ехэ хүхеэ гэхэ.

Эжы, абань, аханарынь ехэ хүгжэмшэ, дууша зон байгаа. Гэртэхинэйнгээ ходо арадай дуу дуулажа, балалайка, мандолина, гитара дээрэ наададаг байhан хада, Клава басаган хара багаhаа дуу, хүгжэмдэ ехэ дуратайгаар үдөө. Бүри арбан дүрбэн наhатай байхадаа, hургуулиингаа уран hайханай кружогые хүтэлдэг, зүжэг нааданда хабаададаг, өөрөө дууладаг болобо. Долоон жэлэй hургуули дүүргээд, Улаан-Үдэдэ библиотекарьнүүдэй курсада hураад, нютагтаа библиотекэдэ хүдэлөө. Удаань леспромхозой тоо бүридхэлшэ, райкомхозой статистигай ажалда ябаа. Тиихэдээшье дуугаа басаган мартадаггүй байгаа. Нэгэ иимэ хэшээлдэ нүхэдтэеэ дуулажа байтарнь, композиторнууд Виктор Морошкин Бау Ямпилов хоёр залуу бэлигтэй дуушадые, хүгжэмшэдые бэдэржэ ябатараа дайралдашаба. Энэ ушар 1939 оной намар Хори нютагта тохёолдоо. Клавдия Гомбоева-Языковае хүгжэмэй-театральна училищида орохыень тэдэ урила hан юм.

Училищида залуу басаган оролдосотойгоор hурадаг байгаа. Хүгжэмэй, мүн эрдэмэй үндэhэ шудалжа, ноото гээшые үзэhэн байна. Тэрэл 1939 ондо тогтоогдоhон филармониин хоорто хүдэлбэ. Удангүй Буряад-Монголой республикын хүгжэмтэ-драмын театрта юрын артистаар абтаба.

1940 ондо Москвада болохо искусствын нэгэдэхи декадын бэлэдхэлдэ ехэ урматайгаар хабаадалсаhан юм. Декадада харуулагдаhан Маркиан Фроловой бэшэhэн «Энхэ-Булад баатар» гэжэ түрүүшын буряад оперодо Арюун-Гоохоной партиие Надежда Петроватай зэргэ дуулаhан алдартай. Декадада бэлэдхэлэй үедэ, тиигээд Москвагай Ехэ театрай тайзан дээрэ Гомбоева-Языковагай артист болохо хуби заяан хүсэд элирhэн, дуушан болохо бэлигынь тодорhон байха юм. Декадада хабаадаг-шадай түгэсхэлэй концертдэ, «Жаргалта Буряад-Монголни» гэжэ дуу филармониин болон театрай хоорой гүйсэдхэхэдэ, урдань залуу сэбэр дуушад-Клавдия Гомбоева-Языкова Бадма Балдаков хоёр hайхан, хонгёо хоолойгоороо эхилжэ дуулаhан түүхэтэй. Искусствын элитэ ехэ мэргэжэлтэд тэдэниие шагнахадаа, ехэл гайхаhан байдаг.

Түрүүшын декадын hүүлдэ залуу дуушан Буряадай хүгжэмтэ драмын театрай гол артистнуудай тоодо ороо hэн. Тиихэдэ Арюун-Гоохонhоо гадна, Павел Берлинский Бау Ямпилов хоёрой бэшэhэн «Баяр» гэжэ хүгжэмтэ драмада Булганай партиие дуулаба. Эрхэ сүлөөдэ эрмэлзэhэн буряад басаганай дүрые дуушанай, мүн драматическа бэлигэйнгээ аргаар К. Гомбоева-Языкова харуулжа шадаhан гэжэ литературада бэшээтэй.

Дайнай үеын хатуу шэрүүн жэлнүүдтэ П. И. Чайковскиин «Евгений Онегин» гэжэ оперодо Татьянын партиие дуулаа. Энэ парти хадаа дэлхэйн оперно искусствада нилээд хүндэ гэжэ тоологдодог. Энэ оперые 1943 ондо Буряадай театрай дирижер Павел Берлинский, режиссёрнууд Александр Миронский, Гомбо Цыдынжапов гэгшэд анха түрүүшынхиеэ табиhан түүхэтэй. Театрай сценэ дээрэ ород классическа эрхим зохёолые — Чайковскиин оперые табиха гээшэ бэлэн хэрэг бэшэ hэн. Тиигэбэшье Гомбоева-Языковатай суг хабаадалсаhан артистнууд ехэ hонирхолтойгоор, үсэд нэтэрүүгээр үдэр бүхэнэй репетицидэ хабаадалсадаг hэн гэхэ

Тэдэнэй дабаха, шудалха юумэниинь олон лэ байгаа. Жэшээнь, урданай ород дворянуудай ёho гурим, уг заншал гээшые харуулхада, хүдөө нютагуудhаа ерэhэн хүбүүд, басагадта нилээдгүй хүшэр байhан байха. Хоёр хүнhөө дээшэ дуушадай хабаададаг ансамбльда герой бүхэн өөр өөрын аялгатай, өөр өөрын темэтэй байдаг шуу даа. Жэшээнь, «Евгений Онегиндэ» Онегин, Татьяна, Ольга, Ленский дүрбэнэй нэгэ доро дуу дууладагые хараhан, шагнаhан байхат. Харин тэдэ дүрбэн өөр өөрынгөө сэдьхэлэй байдалые харуулна, тиихэдээ дабталгануудыень тоолоогүй hаа, дүрбэн ондоо хоолойгоор (баритон, тенор, сопрано, меццо-сопрано) дууладаг байха. Гансал Гомбоева-Языкова иимэ бэрхэшээл дабаа бэшэ, суг хүдэлжэ байhан нүхэдынь — Надежда Петрова, Абида Арсаланов, Бадма Балдаков, Вера Лыгденова, Тарас Карпов гэгшэдтэ мүн лэ иимэ хуби тудаа гэжэ ойлгосотой. Тэдэнэй нэгэн РСФСР-эй габьяата артист Абида Арсаланов суг хүдэлhэн Клавдия Ивановна тухайгаа иигэжэ хөөрэдэг:

— Клавдия Ивановна Гомбоева-Языковатай бидэ 1939 онhоо хойшо — дүшөөд жэлэй турша соо сугтаа хүдэлөөбди. Сугтаа хүдэлхэдөө, оперно театрайнгаа тайзан дээрэ гуша гаран жэл соо хоюулаа дуулаабди. hүүлдэнь хүгжэмэй училищида арба гаран жэл соо сугтаа багшалаабди. Клавдия Ивановна тухай хэлэхэ, хөөрэхэ юумэн олон ааб даа. Хэнэйшье мэдэhээр, Буряад-Монголой республикада оперно болон балетнэ театр гэжэ революциин урда байгаагүй hааб даа. Гушан юhэн ондо, түрүүшын декада бэлдэхэдээ, бидэ «Энхэ-Булад баатар» гэжэ түрүүшын оперо табяа гүбди даа. Тэрэ опероёо табижа, Москвада харуулхадаа, ехэ hайн сэгнэлтэдэ хүртэhэн гээшэбди. Гадна Морошкиной сюитэ, тусхай концерт харуулаабди. Декадын дүүрэхэдэ, манай театрые СССР-эй эгээ ехэ дээдын шагнал болохо Ленинэй орденоор шагнаа hэн. Зуу гаран хүн орден, медальда хүртөө. 5—6 хүн РСФСР-эй габьяата артистнар болоо. Гомбо Цыдынжапович Цыдынжапов СССР-эй арадай артист болоо hааб даа. Декадын амжалтада хүн бүхэн, тэрэ тоодо залуухан дуушан ябаhан Клавдия Ивановнашье өөрынгөө тодорхой хубитые оруулhан байха...

Дайнай үеын фронтовой бригадануудта оролсожо, К. И. Гомбоева-Языкова олон газарта ябаhан байна. Шархатаhан сэрэгшэдэй урда Шэтэ, Улаан-Үдэhөө эхилээд, Хабаровск, Владивосток шадарай госпитальнуудта ошожо, концертдэ хабаадалсаhан байна. Оперно аринууд, ород, буряад арадай дуунууд, романснууд, совет композиторнуудай тэрэ үеын дуунууд — эдэ бүгэдэ дуушанай репертуарта ородог hэн. Жэшээнь, Блантерай «Катюша», Берлинскиин «Намайгаа хүлеэгээрэй», Будашкинай «hууринай захада», Мокроусовай «Гансаардаhан гармонь» гэхэ мэтын дуунуудые ирагуу hайханаар дууладаг байгаа. Удаан хүлеэгдэhэн Илалтын үдэрые манай артистнар Алас-Дурнын фронтын сэрэгшэдэй дунда угтаhан юм.

Суута француз композитор Шарль Гуногой «Фауст» гэжэ оперодо Маргаритын партиие дуулажа, манай дуушан арад зондоо магтуулhан намтартай. Энэ парти хадаа эхэнэрэй нарихан уянгата гэхэ гү, али лирическэ сопрано хоолойдо тааруулжа бэшэгдэhэн гээшэ. Гомбоева-Языкова хүшэр хүндэ пассажуудые нилээдгүй хүнгэхэнөөр абадаг байгаа. Иигэжэ дууша басаганай алдар суу үргэнөөр таража эхилhэн байна. Энэ партиин удаа Даргомыжскиин «Лусууд басаганда» Наташые наадажа, бүри ехэ амжалта туйлаба. Иигээд байхадаа, арад зоной этигэл найдабарида хүртэжэ, 1946 онhоо 1950 он болотор СССР-эй Верховно Соведэй депутадаар hунгагдажа, социальна байдалыемнай hайжаруулха хэрэгтэ баhал хубитаяа оруулhан байна.

Урагшаа hанаатай, эрдэм бэлигээ, мэргэжэлээ үдэр бүри дээшэлүүлжэ ябадаг hэн хойноо hуралсалаа саашань үргэлжэлүүлэн, 1946 ондо Москвагай консерваторидо hуража эхилээ hэн. Тэндэ мэргэжэл hайнтай, ороной түрүү дуушадай, хүгжэмшэдэй, искусствын элитэ ехэ ажал ябуулагшадай дунда олон юумэ ойлгохо болоо.

Илангаяа тэндэ заалгаhан багшаяа — Виктория Федоровна Рождественскаяе Гомбоева-Языкова наhандаа hайнаар hанажа, халуунаар магтажа ябадаг, өөрынгөө шабинарта жэшээ болгон, ходо хөөрэдэг бэлэй. Ирагуу уян хоолойнгоо бүхы арга боломжые гаргажа, ямаршье орёо хүгжэмэй хамаг hайхан талые шагнагшадта зүрхэ уярмаар дамжуулжа шададаг болоhониинь өөрынь багшаhаа үндэhэтэй.

РСФСР-эй габьяата артисткын нэрэ зэргэдэ хүртэhэниинь өөрынь ажалша байhанhаа удхатай юм.

Тоологдоhон эдэ партинуудhаа гадна Антон Рубинштейнэй «Демондэ» Тамарын парти дуулаа. Энэ партиин драматическа сопранын дуулахаар зохёогдоhоншье hаа, Клавдия Ивановна ядалсаагүй, эрхимээр дуулаhан байдаг. Дүн хамта гуша гаран гол партинуудые дуулаhан байна. Лев Книпперэй зохёоhон «Байгал дээрэ» гэжэ оперын Наягай, Дандар Аюшеевэй Владимир Маймескултэй бэшэhэн «Анда нүхэд» гэhэн оперодо Номиной партиие, Сергей Ряузовай «Саянай хормойдо» Мэдэгмашые дуулаhан габьяатай.

1966 ондо Гомбоева-Языкова Чайковскиин нэрэмжэтэ училищида багшаар хүдэлжэ эхилбэ. Тэрэ сагhаа олон шабинарые дуунда hургажа гаргаhан юм. Тэдэнэйнь нэгэн Лилия Азанова Куйбышевай филармонидо хүдэлдэг, эрхим дуушадай тоодо оронхой. Саашань хэлэхэдэ, Москвагай Гнесинэй нэрэмжэтэ хүгжэмэй дээдэ hургуулида hуража байhан Марина Доржиева, оперно театрай артистнар Людмила Леонова-Бадмаева, Елена Ламуева, соёлой хүдэлмэрилэгшэ Людмила Будаева, Лариса Путилина болон олон дирижер-хоровигууд Клавдия Ивановнагай классата hураа.

1989 ондо залуу бэлигтэй дуушан Елена Шараева өөрынгөө багшын ная дахин дуулаhан Татьянын партиие («Евгений Онегин») анха түрүүшынхиеэ дуулаба.

— Дунда hургуули дүүргээд, Чайковскиин нэрэмжэтэ хүгжэмэй училищида hуража, дуушан болохо hанаатай Түнхэнhөө ерэhэн байгааб. Тиигээд намайе РСФСР-эй габьяата артистка Клавдия Ивановна Гомбоева-Языковагай шабинарай тоодо оруулhан байна,— гэжэ Елена Шараева Татьянын партиие бэлдэхэдээ хөөрөө hэн.— Анха түрүүн танилсахадаа, Клавдия Ивановна минии нюдэндэ уринаар, дулааханаар харагдаhан юм. Тиигээд лэ саашадаа ходо иимэ hайхан сэдьхэлтэй байhанаа харуулаал даа. Нютагаймнай дунда hургуулида хүгжэмэй эрдэм заадаггүй hэн. Тиимэhээ училищида hурахадамни, нилээдгүй хүшэр байгаа. Теэд багшамни ехэ тэсэбэритэйгээр хүгжэмэй болон дуунай үндэhые намда заажа үгэhэн юм. Тэрэ үеынгөө байдал hанахадамни, юушье мэдэхэгүй, классическа искусство гээшэтэй огто танил бэшэ, хүдөөгэйл басаган байhан байнаб. Тиимэhээ ойлгохогүй юумэеэ шудалха дурагүй, классическа бэшэ, эстрадна дуун тээшэл тэгүүлдэг hэмби. hуралсалаа хаяхашье дуран хүрэдэг hэн. Харин багшамни сэсэн урин үгөөрөө алдуу хүүлэнгүй, зүб харгы руу намайе шэглүүлээ. 1983 ондо училищияа дүүргээд, Ленинградта Ленинэй орденто Римский-Корсаковой нэрэмжэтэ консерваторидо ороhон байнаб. Багшамни, РСФСР-эй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, профессор Ираида Павловна Левандо гээшэ. Клавдия Ивановна тухай хэлэхэдээ, бэрхэ, мэргэжэл hайнтай багша гэжэ сэгнэhэн юм. Өөрым түрэhэн эжы шэнги Клавдия Ивановнагайнгаа урин hайхан шарайе hанан-hанан ябадагби...

Олон жэлэй туршада оперын эрхим дуушадай нэгэн байхада, тиимэшье бэлэн бэшэ hэн ха. Ажалай хонхор-ёнхор харгы, ажабайдалай гашуудал гү, али энеэдэн тохёолдожол байдаг хадань наhанай нүхэр болоhон хүнэй үүргэ ехэ. Хүнэй наhанда инаг дуранай гансахан нүхэр юртэмсын табисуураар олдохо юм гэдэг. Клавдия Ивановнае наhан сооонь үргэжэ, хүндэтэйгөөр хандажа ябаhан нүхэрынь Шоймбол Гомбоевич Гомбоев болоно. Гэр байдалай хэрэгэй, ухаан бодолой ажалай талаарше гараhан ушарнуудай тохёолдобол, Клавдия Ивановна нүхэрhөө ходо зүбшэл hурадаг байгаа. Эдэ хоёр бэе бэедээ тон дуратай, хэн хэндээшье гамтайгаар хандадаг, үгээ эрхимээр ойлгосодог байhан юм.

Шоймбол Гомбоевич hайн, ехэ урагшаа hанаатай, сэлмэг ухаатай, сэдьхэл дүүрэн хүн hэн. Нүхэдөө, айлшадаа, түрэл гаралаа үнэн зүрхэнhөө баясан угтажа, хүндэлжэ байдаг бэлэй. Шоймбол Гомбоевич Гомбоев хадаа, ородоор хэлэбэл, тон интеллигентнэ хүн байгаа. Наhанайнгаа нүхэрэй хүсэл эрмэлзэлые дэгжээжэ, сэдьхэлэйнь шухала hанаае, оюун бэлигыень үргэн, залуу эдир наhанhаа хүгжэмтэ искусствын хүшэрхэн харгыда зориhыень урматайгаар альган дээрээ тодожо абаhан байха. Эдэ хоёрой наhанай зам тухай бодоходоо, Дондок Улзытуевай удаадахи мүрнүүдые hанаандаа оруулагдаби.

Ногоон хүбшын намаа дор
Хүхын дуунай сууряан соо
Эдир hайхан шамтаяа
Эхин дураяа угтаа hэм.
Намжаа тэрэ хабарые
Наhан соогоо магтаа hэм.

Гэр бүлын эзэнэй тэнюун тэгшэ, томоотой, гэрэй байдалай ан-бун байhанда оролдосотой дуушан дуратай ажалдаа хүсэ шадалаа шуналтайгаар үгэдэг байгаа. Клавдия Ивановнагай алдар солые, жаргалые хахадлан хубаажа ябаhан хүн Шоймбол Гомбоевич гэхэдэ алдуу болохогүй. «Эрэ хүнэй досоо эмээлтэ, хазаартаа багтадаг»,— гэhэн арадай сэсэн үгэ Шоймбол Гомбоевичто эгээл тааража гэжэ hанагшаб. Джакомо Пуччиниин «Чио-Чио-Сан» оперодо Баттерфляй хатанай партиие түлэг дуулажа байхадань, тэрэ япон эхэнэрэй хүбүүн болоод, тайзан дээрэ гарадаг хүбүүхэдэ атаархан, өөрынь багахан Олег эхээ хармалан уйладаг байhан ха. Энээн тухай Олег Шоймболович намда өөрөө хөөрэжэ үгөө hэн.

Зүгөөр Клавдия Ивановна өөрөө гүнзэгы, даамай ухаатай, урин зантай, тэсэбэритэй эхэнэр байгаа. Эдэ хоёрой эбтэй байдал зондо, залуушуулда жэшээ болон харагдадаг hэн. Би хүгжэмэй училищиин шаби байхадаа, Гомбоевтоной бүлэдэ айлшалдаг байгааб. «Ном hуража ябаhан үхибүүе эдеэлүүлээгүй hаа, нүгэл юм» гэжэ байгаад, хоюулан намайе хүндэлдэг hэн.

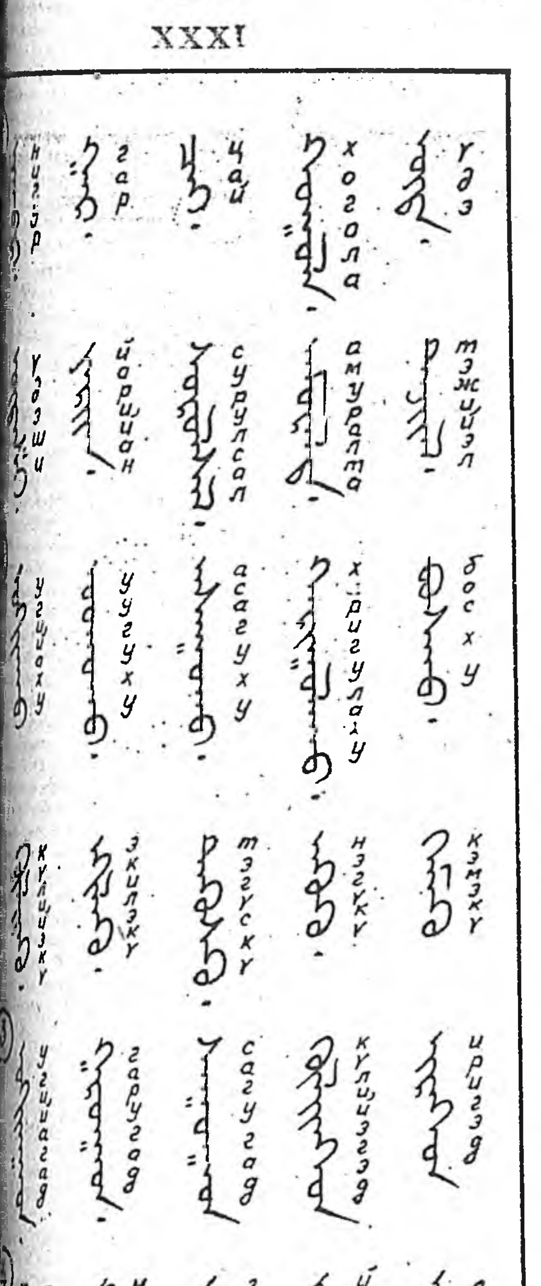
Оло дахин дуунай, хүгжэмэй хэшээлэй, элдэб ушарай талаар зүбшэл, асуудал hурадаг hэм. Тиихэдээ ехэ удхатай, бодомжотой харюу абадаг байгааб. Иимэ hайн, налгай зантай, урин сэдьхэлтэй, hайхан шарайтай, ямаршье хүнүүдтэ тэгшэ анхаралтайгаар хандадаг, сэхэ сэбэр хүн байhандань, би Клавдия Ивановнае дүтын түрэл мэтэ hанажа үрдагби. Олон шабинарыень жаргалтай басагад даа гэжэ hанан, өөрөө Клавдия Ивановнада заалгаха, hураха аргагүй байhандаа халагладаг байгааб. Залуу, хүлгөөтэй, гүлмэр ябаhан намайе ойлгодог байhандань баясажа ябадагби.

Харин мүнөө минии зүрхэндэ дулаахан, мэхэйгээр hанагдадаг Клавдия Ивановна Шоймбол Гомбоевич хоёрой наhа бараад байхада, хүбүүниинь, бэринь эхэ, эсэгынгээ буянгаар, уг гарбалайнгаа заншалаар эбтэй, томоотой айл болонхой. Хүгжэмэй hургуулида hурадаг аша басаганиинь — хүгшэн эжы үбгэн аба хоёройнгоо хараасгайхаиинь хожомоо искусствын харгыда гаража, дали жэгүүрээ урганжа, энхэргэн төөдэйнгөө захяае дээгүүр ниидхүүлжэ, мүнгэн хонхын жэнгирээншүү дууень дабтаха аалам!..

Д. ДАМДИНОВА,
дуунай багша.

Хуушан хэлэ бэшэгэй хэшээлнүүд

XXXI

...нэрэ үгэнүүдэй бэшэг ...дэглэлгэ болон уншалга: ...нүүр—нюур, гар—гар, цай ...хогола—хоол, үдэ—үдэ, ...үдэшэ, йарийан—яряан, ...ал—hуралсал, амуралта— ...а, тэжийэл—тэжээл. Эн... гар-ийан угийаху— ...гараа угааха, үрлүгэн-ү ...үглөөнэй хоол, үдэ-йин ...үдын хоол, үдэши-йин ...үдэшын хоол, хоголан-у ...хоолой газар (столово) ...холбуулалнууд байна.

...нэ үйлэ үгэнүүдые бэ... ...рэ тэмдэглэлгэ ба ун... ...угийаху—угааха, уугуху ...асагуху—асууха, харигу... ...харюусаха, босху—бодо... ...хүлиэку—хүлеэхэ, эхилэху ...тэгүску—түгэсхэ гү, ...нүүрэхэ, нэгүкү—нүүхэ, кэмэку—хэлэхэ. Эндэ: дологан цаг-тур босчу байимой—долоон сагта бодожо байнаб, цай уугумой—сай уунабди, кэмэмүй—хэлэдэг гү, али гэдэг г.м. холбуулалнууд байна.

3. Илгаhан деепричасти эрэ аялгантай үгэдэ — **гад**, эмэ аялгантай үгэдэ — **гэд** гэhэн залгалтануудые абана: угийагад—угаагаад, гаругад—гараад, сагугад—hуугаад, күлийэгэд—хүлеэгээд, ирэгэд—ерээд г.м.

4. Зарим абтаhан болон тусхай бэшэлгэтэй үгэнүүд: трамвай—трамвай, минута—минута, зогсолта—зогсолто, йисүн—юhэн, орос—ород г. м. Эндэ: трамвай-йин зогсолтэ—трамвайн зогсолто, йисүн цаг-тур—юhэн сагта г. м. холбуулалнууд хэрэглэгдэнэ.

Толилогдоогүй бэшэгэй мүрөөр

МҮНГЭН ЭЛЬГЭЭГДЭХЭ БОЛОО

Манай редакцида Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай инвалид Дашидылык Надмитович Бадмаев Зэдын районой Доодо-Бургалтай нютагhаа гомдол бариhан бэшэг эльгээгээ hэн. «Бидэ, дайнай инвалидууд, Доодо-Бургалтайда дүрбэн хүмди. Гурбамнай «Запорожец» түхэлэй машинатай. Бидэндэ бензин худалдан абаха хэрэгтэ жэл бүри 260 түхэриг үгтэдэг бэлэй. Мүнөө тэрэнээ нэгэмнай абаа, харин хоёрнай абажа шаданагүй. Аймагай собестэ хонходоходомнай, уладые суглуулаад, список эльгээгты гэнэ. Ямар список хээзэ бүрилдүүлжэ эльгээхэ зонбибди? Нүхэр редактор, тэрэ мүнгые түргэн эльгээлгүүлхэ арга бэдэрыт»,— гэжэ тэрэ хандаа бэлэй.

Бидэ Зэдын аймагай собестэ асуулта хэжэ, райсобесэй таhагые даагша Ф. Цыдемпиловэй гар табилгатай иимэ бэшэг абаабди: «Д. Н. Бадмаевай бэшэг тухай. Автобензиндэ мүнгэ абагшадай список ГАИ-да эльгээгдэжэ, машинань техническэ харалга гараа гү, али үгы гү гээд тэндэ баталагдадаг hэн. Техническэ харалга гараагүй машинатай зондо мүнгэн үгтэдэггүй бэлэй.

Мүнөө автомашинанууд техническэ харалга хоёр жэлдэ нэгэ дахин гарадаг болонхой. Энэ ёhо Социальна хангалгын республиканска министерствын пенси ба тэдхэмжэ түлэдэг түбтэ нэбтэрүүлэгдээгүй байна.

Мүнөөдөө бензиндэ мүнгэ абагшадай список бүридхүүлэгдээд, Социальна хангалгыч республиканска министерствын пенси ба тэдхэмжэ түлэдэг түбтэ ябуулагданхай. Нүхэр Д. Н. Бадмаев тус списогтэ оруулагданхай».

РИМ. Италида ажабайдалай үнэ сэнгэй ургалта дунда hургуулиин байдалда сэхэ нүлөө үзүүлнэ. Хэрбээ нёдондо нэгэ hара соо үхибүүгээ hургуулидаа ябуулхадаа, Римдэ ажаhуугша 304 мянган лирэ гаргашалдаг байгаа hаа, мүнөө 340 мянгые гаргашалха баатай болохо гэжэ «Темпо» газетэ бэшэнэ. hургуулиин учебнигүүдэй дунда зэргээр 10 процентээр ургаhанhаа боложо, иимэ ехэ илгаатай болоо юм ха. «Иимэ hониной хэниешье баярлуулхагүй байhаниень ойлгонобди. Зүгөөр юушье хэжэ шадахагүй байнабди. Үнэ сэнгэй ургалтые ямар нэгэ аргаар тогтоохо гэжэ яhала оролдообди. Теэд бидэнэрэй хүшхэрхын аргагүй байба»,— гэжэ хэблэлшэдэй ассоциациин түрүүлэгшэ Джордж Виньяти журналистнуудта мэдүүлбэ.

Тэрэнэй иигэжэ хэлэхэдэнь, финансова тон хүшэр байдалда ороhон хэблэлшэд яаха аргагүй болоходоо, сэн ехэ болгоно гээд hанахаар. Теэд бодото байдал дан иимэ бэшэ юм. Тусхай ехэ хэблэлнүүдэй гаргадаг hуралсалай литература Италида тон ехэ олзо үгэдэг гэжэ мэдээжэ. Мэргэжэлтэдэй тооложо үзэhэнэй ёhoор мүнөө сэн нэмээхэдэнь, 60 гаран миллиард лирын олзо абтаха байна.

ВАШИНГТОН. Дайшалхы хорото бодосуудаар дүүргэгдэhэн 800 гаран ракетэ Номгон океан соохи Джонстон гэжэ атолл дээрэхи туршалгын объект дээрэ үгы хэгдэбэ гэжэ АП агентство дамжуулна. Тиихэдээ США-гай армиин түлөөлэгшэ подполковник Стивен Роугай мэдээсэлдэ түшэглэнэ. Энэ объект дээрэ байгша оной июлиин нэгэнhээ хойшо 4 мянга гаран фунт шэгнүүртэй хорото бодосууд усадхагдаа гэжэ хэлэгдэнэ. Джонстоной атолл дээрэ байhан хорото бодосуудай бүхы нөөсэнүүд болон Баруун Европоhоо асарагдаhан иимэ бодосууд 1994 оной hүүл болотор сүм усадхагдаха, үгы хэгдэхэ юм гэжэ Роу мэдээсээ юм ха.

Джонстоной атолл дээрэхиhээ гадна хуушарhан хорото бодосотой ракетэнүүдые усадхаха үшөө гурбан объект Аннистондо (Алабама штат), Пайн-Блаффедэ (Арканзас штат) болон Уматиллада (Орегон штат) баригдажа байнхай. Химическэ буу зэбсэг усадхалгын технологиин Джонстоной атолл дээрэ тон hайнаар туршагдаhанай, нарижуулагдан hайжаруулагдаhанай hүүлдэл эдэ гурбан объектнүүд хэрэглэгдэжэ эхилхэ юм. Гэбэшье, Джонстоной атолл дээрэхи объектые мүнгөөр хангалгада бэрхэшээлнүүд ушарба. Юуб гэхэдэ, түрүүн хараалагдаhанhаа 190 миллион доллароор үнэтэй байшаба бшуу. Тиигэжэ дүүрэн хүсэн соонь ашаглалгын болзор хараалагдаhанhаа 32 hараар хожом болохонь гээшэ. 1985 ондо хэгдэhэн тооолгонуудай ёhoор тус объектые барилгада бүхы дээрэ 371 миллион доллар гаргашалагдаха ёhотой байгаа. Теэд Тооолгын главна управлениин hаянай сэгнэлтын ёhoор энэ талаар гаргашанууд 561 миллион доллар болохонь.

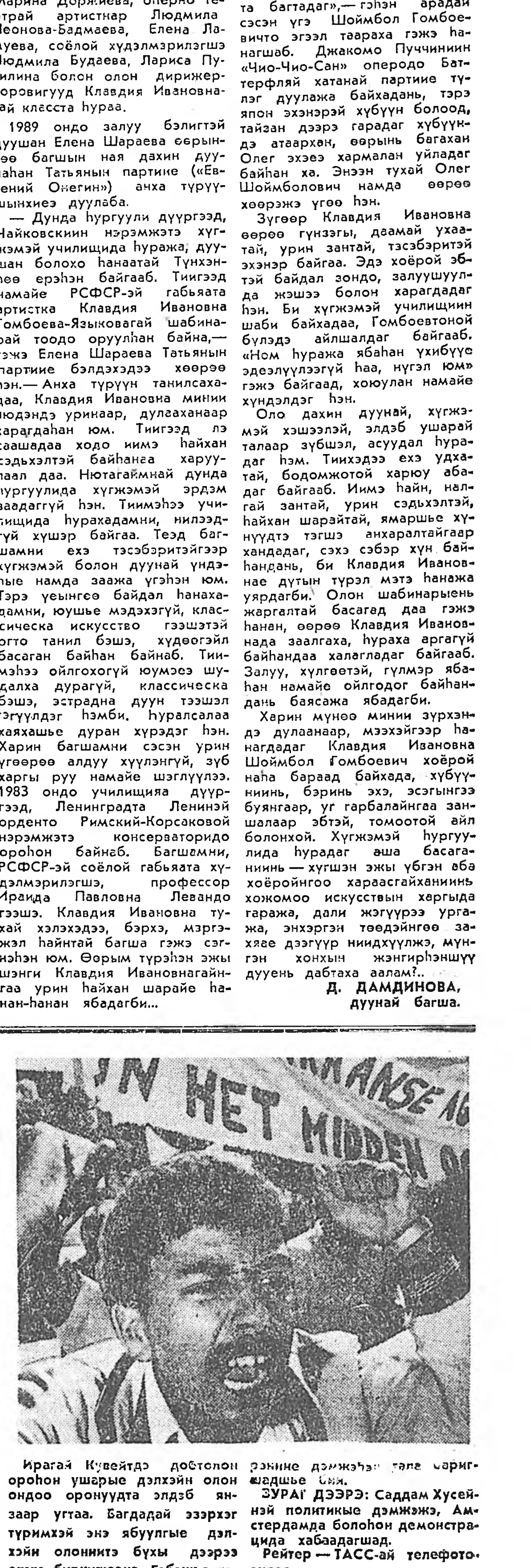
ВЕНЭ. Эндэ үнгэргэгдэжэ байhан биометеорологуудай уласхоорондын 12-дохи конгрессте болоhон ушарые хүлэгдэзэгүй юумэн гэжэ хэлэхэдэ болохо байна. Тус хуралдаанай оршоом соо бии болгоодоhон ажалай бүлэгүүдэй нэгэнэй ударидагша заседаниинуудай нэгыень [illegible] унаа. [illegible] гаа ха. Термометрэй 30 градус халуун [illegible] харуулжа [illegible] юумэн хэлэхэб? [illegible] ааб даа. [illegible] hан зон [illegible] хүнэй [illegible] ургамал [illegible] лөөлдэг [illegible] хэлсэхэ [illegible] юм. Ха[illegible] дэмтые [illegible] жэлэлгэ [illegible] бүри [illegible] ха гэжэ [illegible] доогүй. [illegible] ааб даа.

СТОКГОЛЬМ. Швецийн уласхоорондын болон дотоодын авиалининүүдээр ниидэхэеэ hанаhан хүнүүд Стокгольмын Арландэ аэропорт дээрэ хэр хүндэ байhанаа шэгнүүлхэ баатай болохонь. Агаарай флодоор ашаа шэрэлгын инспекциин эмхидхэhэн туршалгада тэдэнэр бултадаа хабаадалсахань. 12 мянган хүниие хабаадалсуулхаар хараалагдаhан энэ туршалгын гол зорилго юун болоноб гэхэдэ, агаарай онгосонуудта хэр хүндэ ашаа ашанаб, ямар нормонууд мүнөө хүсэндөө байнаб, хэр зүб бэ гэhэн асуудалнуудта харюусаха хэрэг болоно. Нёдондо дотоодын авиалининүүдтэ тон иимэ туршалга үнгэргэгдэжэ, 4 мянган пассажир хабаадалсаа hэн. Тиихэдэ дунда зэргын швед хараалагдаhанhаа 10 тухай килограммаар хүндэ байна гэжэ тодоруулагдаа hэн. Энээнэй hүүлдэ нормонууд шэнээр харагдажа үзэгдэhэн байха юм.

Дунда зэргын эрэ хүн 85, эхэнэр 68 килограмм шэгнүүртэй гэhэн баримтада мүнөө Швециин авиакомпанинууд түшэглэдэг болобо.

МАПУТУ. Мозамбигай гадаадын оронуудта худалдадаг үшөө нэгэ продукци крокодилай арhан болобо. Иимэ арhануудай түрүүшын парти hая Японда худалдагдаба. «Эмофауна» гэжэ фирмын түлөөлэгшын мэдээсэhэнэй ёhoор ерэхэ жэлhээ эхилээд, 3 мянган крокодилай арhа гадаадын оронуудта худалдадаг болохоор харвалагдана. Тиихэдээ нэгэ арhаниинь 200-гаад доллар сэнтэй байха юм.

Мозамбигай гадаадын оронуудта худалдажа байhан юрэ бусын түрүүшын эд хэрэгсэл крокодилай арhан бэшэ юм. Гадаадын фирмэнүүд эндэhээ элдэб шубуудые ехэ дуратайгаар худалдажа абадаг юм.

Ирагай Кувейтдэ добтолон ороhон ушарые дэлхэйн олон ондоо оронуудта элдэб янзаар угтаа. Багдадай эзэрхэг түримхэй энэ ябуулгые дэлхэйн олониитэ бүхы дээрээ ехэтэ буруушаана. Гэбэшье тэрэниие дэмжэhэн тала бариг-шадшье бии.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Саддам Хусейнэй политикые дэмжэжэ, Амстердамда болоhон демонстрацида хабаадагшад.

Рейтер — ТАСС-ай телефотозураг.

ХИЛЫН СААНАhАА
ТАСС · АПН

Соёлой һонин

Мүнөөдэр Улаан-Үдэдэ Томскын ТЮЗ-ай гастрольнууд эхилхэнэ

ЗҮЖЭГҮҮДТЭЭ УРИНАБДИ!

Сибириин хуушанай хото Томск хадаа урда сэрһаа хойшо научна, соёлой болоод искусствын ёһо заншалнуудаараа суурхажа байһан гэхэдэ. Арба үлүүтэйхэн жэлэй саана эдир харагшадай театр нээгдэжэ, тэндэхи улад зоной ехэ баяр болоо.

Томскын эдир харагшадай театрай репертуар бүхэн харагшадые һонирхуулжал байдаг. Онсо һонирхолтойгоор табигдаһан зүжэгүүдынь бүхы хотынхид үдэшын хэлсэжэ, һаналжа дуралхалнуудаараа андалдажа байдаг заншалтай юм. Жэшээнь, В. Маяковскиин зохёолнуудаар табигдаһан «Би танда ерэхэб!» гэһэн зүжэг хубилган шэнэдхэлгын эхин үеын халуун мүрөөр бэшэгдэһэн тула эндэхи олон мянган харагшадта илангаяа халуунаар угтагдаһан байгаа. Тиихэдэ М. Шатровой «Саашаа... Саашаа... Саашаа!» гэһэн зүжэг орон соогоо анха түрүүшынхиеэ эндэ табигдажа, театрай гансаһаа зохёохы намтарай саашанхи хүгжэлтые тодорхойлоо бэшэ, мүн тэрэнэй политическэ талаараа урғалтые гэршэлээ юм. Тиигэжэ энэ театрай ехэ ябуулга тухай түбэй газетэнүүдтэ, радио болон телевидени дээрэ бэшээ, дамжуулагдаа болоо һэн.

Байгша оной апрель һарада байгуулагдаһаар арбан жэлэйнгээ ойе тэмдэглэһэн манай театр, орон соогуураа оло дахин гастрольдо ябажа байдаг. Тиин театрайнай зүжэгүүдые хужарлан хараһан Краснодарай, Хара далайн эрье шадарай, Ураалай болоод тэрээн шадарай, тусхайлбал, Курганай, Оренбургын, Орскын улад зон үнгэрһэн үе соо хэдэ хэдэн дахин халуунаар альга ташаа юм.

Мүн 1984 ондо анха түрүүшынхиеэ Улаан-Үдэ хотодо гастрольдо ерэһэмнай, манда дулаахаар дурсагдан байдаг. Буряад ороной ниислэлэй театр, харагшадай энэрхы дулаан угтамжа, тэрэнэй байгаалиин болон соёлой дабтагдашагүй үзэсхэлэнгүүд манда ехэ һайхан бэлэй. Тэрэ үеымнай гастрольнууд тухай Буряадай газетэнүүд, радио болон телевидени олоор бэшээ, улад зондо сонсохо һэн.

Манай Томск хотые студентнүүдэй хото гэжэ нэрлэдэг ушар гуримшанхай. Тиимэһээ театрайнай репертуарта залуушуулай ажабайдал харуулһан зүжэгүүд олон юм. Тэдэнэй нэгэн — Я. Головацкиин «Земарашка» (Подонки)» гэжэ зүжэг. Константин Сергиенкын «Жаргалтай хахасалга» гэжэ зүжэг хадаа гэр байгаршууһаар ябаһаа рал зоболон тухай юм. Януш Головацкиин «Земарашка» (Подонки)»— энэ хадаа поляк хэлэнһээ оршуулагдаһан хоёр актатай драма юм. Зүжэгэй үйлэ наһаа гүйсөөдүй гэмтэ ябадал хэгшэдэй колонидо болоно. Тэдэнэй тоодо басагад яагаад орохо болооб? Энэ ушарта багашуул гү, али эхэшүүл гү? Нил Саймоной «Гуд бай, Америка!» Англи хэлэнһээ оршуулагдаһан энэ зүжэг арга, яһанай илгаатай улад зон хадаа адли тэгшэ эрхэтэйгээр, элинсэгүүдэйнгээ гурим ёһоор, бэе бэедээ һаад тойбо үзүүлэнгүй, сүлөө жаргалтайгаар ажаһуухаа ёһотой гэһэн удхатай юм. Энэ хадаа манайшье мүнөө үеын эрхэ байдалда сэхэ хабаатай темэ бэшэ гү?

Мүнөөдэр, сентябриин 7-до, Х. Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын академическа театрай ордон соо баяр ёһолой оршон байһан манай гастрольнуудаймнай түрүүшын харалгада, хүндэтэ улаан-үдынхидые үдэшын 7 час 30 минутада табигдаха Я. Головацкиин «Земарашка (Подонки)» гэжэ зүжэгтэ уринабди.

Г. ГОЛУБЕЦКИЙ,
Томск хотын эдир харагшадай театрай директор.

ВЕНГРИИН АЙЛШАД

Венгриин Арадай республикын Уран зохёолшодой холбооной харюусалгата секретарь Ева Тот биохимик, уран зохёолшо. Габор Амбрус нүхэртэеэ Сибириин хизаар нютагуудаар аяншалжа бусаба. Тэдэнэр Буряад орон ерэхынгээ урда Баруун Сибириин хэдэ хэдэн нютагуудаар, тэрэ тоодо Ханты-Мансийска национальна автономито округоор Новосибирск хотоор ябаһан, хүн зонтойнь уулзаһан байна.

Уран шүлэг бэшэдэг, очеркист, публицист Ева Тот хадаа Ханты-Манси яһанай уран зохёолшо Юван Шесталовай зохёолнуудые оршуулһан байдаг. Тиигээдшье дурсагдагша үндэһэ яһатанай болоод венгр хэлэнүүд дундаа ехэ дүтэрхы гэжэ тодоруулагданхай юм ха. Тиимэһээ венгр арадай түлөөлэгшэд уудам ехэ Сибириин хизаар дайдануудаар ажаһуудаг бага үндэһэ яһатанай хэлэ бэшэгээр, угай түүхээр һонирходог болонхой.

Буряадай Уран зохёолшодой холбоондо, «Байгал» журналай редакцида холоһоо ерэһэн айлшадтай уулзалга болоо. Журналай редактор С. С. Цырендоржиев тэдэнии үдэшэжэ, Байгал далай харуулһан, мүнөө тэрэнэй эрьедэ ажаһуудаг манай республикын ортонгуудай ажабайдал олон зохёолнууд соогоо зураглаһан уран зохёолшо Вл. Корнаковтой танилсуулһан байна.

Б. НАМДАКОВ.

ЗАХААМИНАЙ АЙЛШАД

Һаяхан Захааминай совхозуудаар Монголой гүрэнэй дуу, хатарай ансамблиин бэлигтэн айлшалба.. Хэдэн үдэр энэ районой совхозуудаар ябажа дүүргээд, Закаменск хотын соёлой байшанда ехэ концерт харуулхадань, хүн зон дүүрэн сугларба. Эдэнэй дунда Монголой искусствын мэдээжэ шадабаритан, МНР-эй мэдээжэ артистнууд ябаа. Тэрэ үдэшэ айлшаднай гоёор дуулалдажа, хатаралдажа, тэндэ суглараһан зоной сэдьхэлдэ ехэ баяр түрүүлһэн байна. Эндэ гансал монгол дуу, хатар бэшэ, мүн дэлхэйн арадуудай дуу, хатарнуудые гүйсэдхөө.

С. ЦЫБЕНОВ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: буряад дуунуудые гүйсэдхэдэг дуушан Цэрэнханда; ятага дээрэ наадаад дууладаг дуушан Баасанхүү.
В. ГАРМАЕВАЙ фото.

«БАЙГАЛАЙ» ДҮРБЭДЭХИ НОМ

«Байгал» журналай дүрбэдэхи номерые мүнөө иража һуухада, эгээл һонин зохёолнуудай нэгэн — Монголой Арадай Республикын Гүрэнэй шангай лауреат, Ази түбидэ элитэ уран зохёолшо Сэнгын Эрдэнын «Занабазар» гэһэн романһаа хэһэгүүд болоно. Эдэ хэһэгүүдые Буряадай арадай поэт Цэдэн Галсанов буряадшалаа.

Арбан долоодохи зуун жэлдэ «Үндэр гэгээн» гэжэ суурхаһан Занабазар гэдэг Монгол орондо ажаһууһан юм гэжэ түүхэ гэршэлнэ. Эдир наһатайдаа Баруун-Жуу ошожо, һаяын сүмэнүүдэй нэгэндэ шабинь болоһон, Далай ламын зонхилго доро ном һудар үзэһэн Занабазар хадаа нангин нэгэ зорилгодо бүхы наһаяа зорюулаа. «Одоо бидэ халхаяа эрдэм номой орон болгохсёо оролдонсбди. Ганса һүзэгөөр холо ошохогүйбди. Эрдэмгүй мунхаг уладай олон байһан сагта эбдэрэл үймөөнэй аюул арилхагүй» гэһэн тэрэнэй үгэнүүд мүнөөшье удха шанараа алдаагүй.

Гомбодоржын Занабазар хадаа Монгол гүрэниие толгойлхынгоо хажуугаар уран зураг, искусство гээшын хүгжэлтые үндэр хэмжээндэ хүргэһэн хүн. Хүшэр хүндэ бэрхэшээлнүүдые дабан, Монгол оронойнгоо һалбархын түлөө, гоё һайхан, үзэсхэлэн искусствые үргэн олон хүн зондо гүнзэгыгөөр ойлгуулхын түлөө тэрэ бүхы наһаараа тэмсээ. Тэрэ уран зураашын эди шэдитэй гараар хэгдэһэн бурхадай хүрэгүүд, скульптурануудые хүсэхэ бүтээлнүүд дэлхэй дээрэ үшөө хомор гэжэ түүхэ гэршэлнэ.

«Үндэр гэгээн»— Занабазар тухай хэһэгүүдые «Байгалай» энэ номерто һонирхон уншамаар.

Мүн Константин Малановай «Тамын зоболон энэл гү?» гэһэн баримтата тууужа гуша гаран онуудта манай Эхэ орон дотор тогтоһон шуһата зэбүүн сагые зураглан харуулна. Ёһото тамын дүхэригөөр, дүшэн юһэн тамаар тойрожо ерэһэн Дамдин Цыденогой хуби заяан хэнэйшье зүрхэ сэдьхэл хүдэлгэмөөр гэжэ һанагдана.

1938 оной январь һараһаа 1956 оной декабрь һара хүрэтэр ёһотой «тамын оронoор» аяншалһан, арбаад гүрэнэй агаараар амилһан, эгээл һүүлдэ, үбэлэй шэнхинэмэ жабартай үглөөгүүр, эхэ нютагайнгаа эльгэн дээрэ уйлан унаһан хүнэй иигэжэ зобоһондо хэн зэмэтэйб?

Зэдэ нютагһаа гараһан шүлэгшэ басаган Галина Раднаевагай шүлэгүүдтэй уншагшад танил болоһоор үнинэй. Тэрэнэй шэнэ шүлэгүүдэй баглаа «Байгал» журналай дүрбэдэхи номерые нээбэ.

Тиихэдэ поэтессэ Дулгар Доржиевагай «Намарай набшын гуниг» гэһэн томохон рассказ уншахадаа, ажабайдалайнгаа байшан гэрые анхан түрүүнһээ буруу барижа, муу һуури табиһан хүнэй уйдхар гунигтай ушархат.

Поэт Эрдэни Дугаров буряад поэзиин үүдэ нэтэрүүгээр тоншожо ороод, уянгата мүрнүүдээрээ уншагшадай дура сэдьхэлые буляажа эхилэнхэй гэжэ мэдэнэбди. Тэрэнэй шэнэ шүлэгүүдые эндэ уншажа болоно.

Уужам дэлгэр Эхэ оронаймнай зүүн зүгтэ 1920-ёод онуудта Алас-Дурнын республика (ДВР) байгуулагдаһан гээд мэдээжэ. Манай Дээдэ-Үдэ (мүнөөнэй Улаан-Үдэ) нэгэ хирэ тэрэ республикын ниислэл хото болоодшье байһан юм. РСФСР-эй һургуулиин габьяата багша, педагогическа эрдэмэй кандидат Жигмит Тумуновай «Агын аймаг ДВР-гэй үедэ» гэһэн очерк эндэ һонирхолтой.

Дэлхэйн томо эпосүүдэй нэгэн, хальмаг арадай «Жангар» гэһэн үльгэрэй бүтэһөөр 550 жэлэй ой һаяхан үргэнөөр тэмдэглэгдэбэ ха юм. Тэрэ ойдо зорюулагдажа, «Жангар» үльгэрһөө хэһэг үгтэбэ. Тэрэниие поэт Лопсон Тапхаев буряадшалаа.

Буряад үндэһэн ёһо заншалнуудаа мартан алдаһан, олонхи ушарта мартаһан үедэ «Агын буряадуудай ёһо заншалнууд» гэһэн этнографиин материалнууд олоной анхарал татамаар. Авторынь — Лодон Линховоин.

Г. ТОГОЛОЕВ.

МОНГОЛОЙ СҮЛ ГУБИДА

Сибириин хасууриин оройдо һууһан хүхэ бухын дүрсэтэй значогуудые МНР-эй Дурна-Губиин аймагай залуушуул ба хүүгэдэй энгэртэ эдэ үдэрнүүдтэ олоор харахаар бэлэй. Ушар юуб гэхэдэ, эндэ совет Буряад оронһоо ерэһэн студенческэ ансамбль дуу, хатараа дэлгээ.

ТАСС-ай корреспонденттэй хөөрэлдэхэдөө, энэ зохёохы коллективэй хүтэлбэрилэгшэ Виктор Китов шэнэ нүхэдэймнай хани халуунаар угтаһые үгэнүүдээр дамжуулан хөөрэхэнь бэрхэтэй гэжэ мэдүүлээ. Долоон хоногой туршада Губиин аймагай ажалшадай урда, Чойро, Баруун-Үндэр, Алтан-Шэрээ, Сайншанд мэтын нютагуудта дуу, хатараа дэлгэхэдээ, ехэ халуунаар угтуулагдадаг байгаабди. Манай концертнүүд дээрэ, илангаяа монгол дуу, хатар гүйсэдхэхэдэмнай, харагшад нэрьемэ альга ташалгаар угтаа һэн. Зарим хүлеэгдээгүй ушарнуудай, жэшээнь, элшэ хүсэн таһалдаха гэхэ мэтэ болоходоньшье сугларагшад халуун дэмжэлгэеэ таһалдуулаагүй. Тувын арадай заншалта ёһоор, хоолойнгоо түбэнгеэр дуу дууладаг Алексей Сарьгвар монгол нүхэдтэ ехэ һайшаагдаа.

Хүндэмүүшэ эээд буряад ороной студентнэрэй ерэһэнтэй тудалдуулан, һуралсалай шэнэ жэлдэ зорюулагдаһан намарай наада үнгэргэбэ. Эндэ эдир хүбүүд моридые унажа урилдаа. Тэдэнэй хүндэдэ концерт харуулагдаа бэлэй.

Арадай аялгын «Сибирский сувенир» ансамбльда Зүүн Сибириин гүрэнэй соёлой институдай студентнэр хабаадажа, ород, буряад, яхад, тува, ортон, монгол арадуудай дуунай ба хатарай ёһо заншалнуудые үргэлжэлүүлнэ. Энэ дээдэ эрдэмэй һургуулида Алас-Дурна зүгэй ба аха дүү Монгол ороной түлөөлэгшэд һурадаг. Эдэнэр амаралтынгаа үедэ аман зохёол суглуулхаяа экспедицинүүдые эмхидхэдэг, репертуараа шэнэ, дабтагдашагүй номернуудаар нэмээдэг байна.

Студентнэрэй коллективэй Монголой сүл Губи руу мүнөө ерэлгые зохёохы бэдэрэлгын хүдэлмэриин нэгэ арга дүрэ гэжэ мүн лэ нэрлэлтэй. Хани харилсаагаа үргэдхэхэ талаар эндэ амжалта туйлагдаа. Сайншанд хотын хүгжэмэй-драматическа театртай совет институт сэхэ харилсаан тухай хэлсээтэй юм. Энэ театрай артистнар Үбэр-Монгол руу гастрольдо гарахаяа бэлдэжэ байба. Тиигээд эдэнэр хоёр талын харилсаае үргэдхэхөөр, совет студентнэрые абаашахаар бэлэн тухайгаа мэдүүлээ.

Үбэлэй амаралтын үедэ тусгаар ерэхыень монгол түмэр замшадай уряалые В. Китов ансамблиингаа үшөө нэгэ амжалта гэжэ тоолоно. Энэ үедэ «Сибирский сувенир» ансамблиин программа баһа нэгэ һонин номероор нэмээд байха. Энэ аяншалгын үедэ студентнэртэ тэмээнүүдэй хатар һайшаагдажа, тэрээндэ эдэнэр һуража эхилээ. Сайншандын театрай директор Ц. Нацагдорж энэ хатарые найруулан табиха юм. Нацагдорж өөрөө Улаан-Үдын соёлой институдта һураһан, тиимэһээ түрэл гуламтаяа эрьехэ угаа дуратай.

«Сибирский сувенирые» халажа, совет Буряад ороной ниислэл хотоһоо баһа нэгэ зохёохы коллектив —«Якутяночка» ансамбль ерэбэ. Тэрэ мүн лэ Зүүн Сибириин гүрэнэй соёлой институдһаа юм. «Якутяночка» МНР-эй Түб аймагта гастролёо эхилбэ.

Д. САНЖИЕВ,
(ТАСС).

ХАНИ БАРИСААН ХАРГЫГААР

Замай тэмдэглэл

Үнгэрэгшэ һарын хуушаар хуушан монгол хэлэ бэшэг һургуулинуудта заажа эхилһэн буряад хэлэнэй бүлэг багшанар Монголой Арадай Республикын Дархан хотын 3-дахи, В. А. Джанибековэй нэрэмжэтэ дунда һургуулида айлшаар ошоһон байна. Бидэнэй ошоһон зорилго хадаа аха дүү монгол нүхэдэйнгөө дүй дүршэлые халан абаха гэһэн байнабди.

Манай бүлэгые Буряадай АССР-эй Арадай эрдэм һуралсалай министерствын түрүү мэргэжэлтэд В. Ш. Ускеева, Л. Г. Шаманская хүтэлбэрилһэн юм. Энэ бүлэгтэ Ярууынаһаа Ц.-Х. Р. Дарибазарова бидэ хоёр, Зэдын Дээдэ-Үшөөтэйн һургуулиһаа Г. И. Шарапова, Хэжэнгын 1-дэхи дунда һургуулиин багша Б. Г. Дымбилов, Загарайн Асагадай һургуулиин багша Т. Доржиев, Захааминай Мэлэ-Бортын багша Б. Б. Гомбоев, Хориин Улаан-Одоной һургуулиһаа В. Ж. Цырендоржиев, Мухар-Шэбэрэй Хошуун-Үзүүрһээ Д.-С. М. Цыденов ороһон байна.

Оронойнгоо хилэ дабажа, Сүхэ-Баатар хото хүрөөд, хоёр сагай туршада зогсоһоной һүүлээр, аян замнай Монголой уужам талаар үргэлжэлөө бэлэй. Үдэшын 11 сагаар поездымнай Дархан хотын түмэр замай буудалда хүрэжэ ерэхэдэ, 3-дахи һургуулиин Болод дарга (директор) угтажа байгаа һэн. 10-аад һууритай хүнгэн автобусто һуулгажа, Дархан тээшэ зорёо һэмди. Хэдыхэн сагай үнгэрһэн хойно гурбан дабхар байшангай газаа хүрэжэ ерэхэдэмнай, энэ һургуулиин хэдэн багшанар хани халуунаар угтажа абаа бэлэй. Эндэ байрлуулха гэжэ Болод дарганай һургуулида асарһан байба.

Хотын түүхэһээ багаханаар хэлэхэдэ иимэ: 80 мянган зонтой Дархан хото 17 дунда һургуулитай юм байна. Манай бууһан һургуули Дархан хотын бодожо эхилхэдэ бариггдаа. 24 жэл болоһон байна. Тиихэдээ 1700 һурагшадтай 6—6 зэргэлээ классуудтай 49 комплект юм. Дархан хотын эгээл жэшээтэ, эрхим һургуули гэжэ тоологдоно. Һургуули соонь яаха аргагүй ариг сэбэр, коридор бүхэниинь уран гоёор шэмэглээтэй байһыень манай багшанар ехэтэ гайхаа һааб даа.

Үглөөнэй 9 сагта Болод дарга бидэнэртэеэ хамта 17-дохи һургуули ошожо, һуралсалай таһагые даагша Цэдэнбалтай танилсуулжа, ерэһэн зорилгымнай хэлээ һэн. Цэдэнбал физикын багша байба. Нэн түрүүн өөрынгөө кабинедтэ оруулжа, хүтэлбэриин пульт хөруулжа, маанадые һонирхуулаа һэн. Удаань Монгол хэлэнэй кабинедтэ ороходомнай, самбарай дээрэ Ринчин Бимбаевай дүрэ зураг үлгөөтэй байгаа һэн. Хяагта хотодо түрэһэн намтартай хүн юм. Тиимэһээ урдандаа монгол үзэгтэй байһан болоно. 1204 ондо 14 үзэг үйгарһаа монгол хэлэндэ нэмэгдэһэн гээшэ. 1240 ондо «Нюуса тобшо» бэшэгдэһэн. 14-дэхи зуун жэлдэ Чойжоо-Одсэр хуушан монголой дүримынь, Гунга Жалцан үзэгынь зохёоһон гэжэ энэ һургуулиин монгол хэлэнэй багшанар хэлээ бэлэй. Тиихэдэ энэ һургуули мүн лэ 3 дабхар, 1176 һурагшадай һууритай, 1989-90 онуудай һуралсалай жэлдэ Зүблэлтын 1-дэхи бүгэдэбарилгын трест бодхоожо үгэһэн байна. Энэ һургуули ерэхэдэмнай, хуушан монголые эрхим мэдэдэг Нанзад багша энэ һургуулиин багшанарта хуушан монголой хэшээл үгэжэ байгаа һэн. Бидэнэр мүн лэ һуулсажа, ехэл һонирхожо хэшээл шагнаа һэмди, мэдээгүй юумэнүүдээ һуража абаа һаабзабди даа. Эндэһээ гараад, Нанзад багшын хүдэлдэг 7-дохи һургуули ошожо, өөрынгөө гараар бүтээһэн, шэмэглэһэн хуушан монгол хэшээлэй кабинедтэнь орожо, угаа ехээр һонирхоо, баясаа һэмди.

Хойто үдэрынь маанадые угтажа абаһан һургуулиингаа монгол хэлэнэй багшанартай методическа нэгэдэлэй ажалтай танилсаха аргатай байгаабди. Эндэ һургуулиин 10 багшанар нэгэдэнэ. Хүтэлбэрилэгшэнь — Ж. Лувсанжамц. Энэ нүхэрнай 1956 ондо Улаан-Баатарай багшанарай дээдэ һургуули дүүргэһэн. Ажалтайнь танилсаад байхадаа, өөһэдынгөө гараар бүтээһэн методическа хэрэгсэлнүүд ехэ олон, түрэл хэлэндээ яаха аргагүй дуратай байһыень элирүүлбэбди. Эдээниие хаража байхада, сэдьхэл бодолдо ехэ мэдэрэл түрэжэ, буряад хэлэеэ үргэн замдань гаргаа һаамнай, хойто үедэмнай яаха аргагүй баялигнай дамжан хүрэхэ байгаа һэн ха гэжэ бодогдоо һэн.

Үдэшэлэн байрадамнай нэгэ сэбэрхэн залуу басаган орожо, уһан ород хэлээр үглөөдэрэймнай түсэб хэлээ һэн. Нэрэнь — Хэшэгсүрэн. Эрхүүгэй гүрэнэй университедэй ород хэлэнэй факультет дүүргэһэн багша байба.

Үдэрэй 12 сагта автобус һургуулиимнай газаа тогтожо, маанадые үдэшэжэ ябахаар зууршалагдаһан ород хэлэнэй багша Хэшэгсүрэн, түһамаршань — Улаан-Баатарай багшанарай дээдэ һургуули дүүргэһэн монгол хэлэнэй багша Саран-Гэрэл хоёр бидэнээ һуулгажа, утын харгыда гараа һэмди. Замнай Дархан—Улаан-Баатар — Улаан-Баатар — Дархан байгаа. Автобусоймнай жолоошон хүдөө талын һэбшээн, наранда хүдэржэһэн нюуртай, хүдэр томо бэетэй, үгөөр үсөөншэг — Баян-Монгол гэжэ нэрэтэй хүн һэн.

Энэ харгыгаар түрүүшынхеэ ябаһан бидэнэр һонирхолоор дүүрэн, автобусойнгоо хоёр захын сонхоор харaашалжа, сүлөөгүй һуунабди. Буряадшье дуунуудаа дуулалданабди. Дуунаймнай удамарша Тарбынгаа эхилхэдэ, бидэнэршье мүн лэ шадахысаа хамһалсанабди.

Дарханай саанахи дабаа дабажа гарахадаа, дардам ута харгыгаар хуудам боро гүбээнүүдэй хоорондуур жолоошон Баян-Монголнай автобусоо залажа, монголоороо дуунай аялгануудые эшхэрэн гаргахадань, Жаргалсайханай дууладаг дуун элихэн һанаандамни ороо һэн:

Баглаа олон сэсэгүүд соо
Бадаран һалбараа улаалзай.
Байгаа түбиин орон сооһоо
Баяртай даа Монголии.

Зүб даа. Харгын захаар, һүндэлһэн гүбээнүүдэй боорёор, уужам талаар баглаа олон сэсэгүүдэй «мэндэ» гэһэндэл талын һэбшээндэ найгалзан дохижо һуухада, баярламаар һэн.

Дарханһаа Улаан-Баатар хүрэтэр 230 километр юм гэжэ жолоошон ойлгуулаа һэн. Теэд энэ ута замдамнай оройдоол хоёр тосхон дайралдаа бэлэй. Баруун-Хара, Баян-Чандмань гэһэн нэрэтэйнүүд. Һүүлдэ дурдагша тосхон һангай ажахы юм гэжэ Хэшэгсүрэн хэлээ һэн. Эндэ хүдөө ажахын мэргэжэлтэдые бэлдэдэг СПТУ бии юм.

Үдэшын 5—6-наар Монголой Арадай Республикын түб хото Улаан-Баатар хүрэжэ, барилгын мэргэжэлэй 4-дэхи училищиин нара талаһаань, аспирантнуудай байдаг хамтын байрада хүрэжэ ерэбэбди. Бага зэргэ амараад, хотын гудамжаар ябаа бэлэйбди. Номой магазинда орожо, ехэтэ һонирхообди. Ород, совет классигуудай, манай эндэ шухала гэгдэдэг номуудай байхадань гайхаабди. Монгол наймаалагша басагантай шада яда үгэеэ ойлголсожо, монголшууд хэр зэргэ эдэ номуудаар һонирходог, абадаг юм гэжэ һурахадамни: «Ород хэлэнэй факультедтэ һурадаг оюутан яһала олоор абадаг», — гээ һэн.

Үглөөдэрынь багшанарай мэргэжэл дээшэлүүлдэг институдай дарга Шагдартай ажалайнь таһаг соо уулзалга болоо. Тиихэдээ Шагдар дарга мантай ехэ олзуурхажа хөөрэлдэхэдөө, мүн лэ манай ИУУ-тай хани барисаатай байһан тухайгаа хэлээ һэн. Хоёр институдай хоорондо жэлдээ 3—3 хүн бэе бэеынгээ дүй дүршэлөөр хубаалдахаар холбоо тогтоохо гэһэн зорилготой байһанаа мэдүүлээ. Мүнөө намар 3 эрдэмтэ нүхэдөө абаад, танай институдта айлшалхаб гэжэ баяртайгаар хөөрэжэ байгаа һэн. Харин танай институдай дарга Алтаев 1991 оной февральда манда уригдаха гэһэн һаналаа тэрэ хубаалдаа бэлэй.

Саашань педагогикын эрдэм-шэнжэлэлгын институт ошожо, сургах хүмүүжүүлэх ухааны хүрээлэнгийн захирал доцент Х. Дүгэр, эрдэм шэнжэлгээны ажилтан Д. Баттогтох, арга зүйч Ц. Оюун гэгшэдтэй золгобобди.

Х. Дүгэр манай олон асуудалда ород, монголоор харюусаа бэлэй. Тиихэдээ иигэжэ тэмдэглээ һэн. Бухы һуралсалайнгаа номуудые хуушан монгол дээрээ гаргаха, олоор багшануудые бэлдэхэ гэһэн нэн түрүүшын зорилго. Бухы зоноо хуушан монгол бэшэгтэ һургаха. Августын 15—20-до нэгэдэхи класста үзэхэ номууд бэлэн боложо, гаргагдахаар түсэблэгдэнхэй. Арадай гэгээрэлэй министерствын дэргэдэ кооператив бии болгогдожо, тусхай комисси байгуулагдаад, яһала урагшатайгаар ажал ябажа байна гээ һэн.

1991—1995 онуудта бүхыдөө хуушан монголдоо орохо гэһэн зорилготой[…] дэглэбэ.

Удаань коопер[…] дарга Өвгөнхүү […] забабди.

Өвгөнхүү хайш[…] лажа байһан гу[…] хойгоор хөөрэжэ[…] Арадай хүрезтын […] хэблэлээр номуу[…] хээр, радио боло[…] неэр олон дамжу[…] гэхэ болоод, бүхы […] сэбэр монгол хэл[…] гаха гэһэн ехэ зор[…] табинхай. Аймаг б[…] һан хуушан монго[…] 300 багшанар энэ […] вай гэшүүд болон[…] дээ монгол хэлэ[…] шанартай нэгэдэ[…] һүүлээр залуушуул[…] эхилэнхэй. Түлбэр[…] зариманиинь өөһэд[…] хөөрэлдөөд) үгышн[…] рим сомон зүблэл[…] хэндэ 50 түхэриг […] байна. Харин ба[…] сүлөөгүй ажалладаг […] төө һургуулидаа, […] залуушуулдаа зад[…] тай болонхой. Бүхы[…] орондо мянгаад б[…] жэ Өвгөнхүү манда […] һэн: «Тиихэдээ мо[…] тан Хальмаг, Тува, […] тагуудһаа манда я[…] даг болонхой. Хар[…] хэлсээ баталаад, ол[…] номуудые хэблээд, […] лонобди. Зүгөөр […] гууд хоорондоо хо[…] саа байгуулаад, бэ[…] һалха зэргэтэй». Өө[…] лэ иигэжэ тэмдэгл[…] үеын угай бэшэг бо[…] са тобшодол» ондо[…] нашье байхагүй. Түү[…] ган бэшэг гүрэнэй […] на. Һүүлдэнь хууш[…] бэшэгэй кабинедэ[…] харуулаа һэн. Ехэ[…] хамаар ехэ ажал […] Аригун хаанай үе[…] Францийн гүрэнэй[…] юм гэжэ хөөрөө һ[…]

Эндэ байхадамнай […] дуур наһанай хүн […] һэн. Хөөрэлдэһөөр […] тэрэмнай уһан бур[…] лэжэ, Ага нютагай […] Ехэ эрдэмтэй хүн […] тоологдоно. Ажал[…] рынь, нэрэнь — Шу[…] зохиолын хүрээлэн[…] шэнжэлэлгын ажа[…] гийн Ганитогтох. М[…] до түрэһэншье, […] һаа, буряад хэлэе[…] байһандань ехэ һо[…] Гансашье Ганитогто[…] шэшье буряад угса[…] зажа танилсахадам[…] даа буряадаараа […] юм. Мүн Дархан хо[…] һургуулиин ород хэл[…] Дулмажаб маанадта[…] раа оторо хөөрэлд[…] һэн. Энэ хадаа ман[…] нютагай залуушуул[…] боложо үгэмөөр ха[…]

Богдо уулын хой[…] жажа түбхинэһэн У[…] хотын дурасхаалта […] тай танилсаһанай һ[…] шын долоон сагта […] шээ зорёо бэлэйбди.

Энэ ябажа ерэһэн[…] хоёр ороной багша[…] рондохи харилсаан […] жэхэ, үргэдхэхэ байха[…] дамаар. Һуралсалай […] лые абажа харабал, […] хэдэн хэмжээ ябуул[…] гэргэгдэхэ юм. Һура[…] лэй түрүүшын хахад[…] райн аймагай Асага[…] һургуулида тусхай се[…] хидхэгдэхэ. Хуушан […] шэг заадаг бүхы ба[…] рээндэ хабаадаха юм[…] һуралсалай жэлэй хо[…] хадта иимэ семинар […] дунда һургуулида үн[…] Багша бүхэн һургуул[…] шан монгол бэшэгэ[…] түхеэржэ байнхай. Бу[…] һургуулида хуушан м[…] шэгэй хэшээлнүүд […] дэг болонхой.

Хуушан монгол бэ[…] минарнуудта хаба[…] Монгол оронһоо […] уригдаха юм. Жэшээ[…] хан хотын 3-дахи һу[…] багша Сарангэрэл е[…] лонхой. Багшанарһаа […] ёр ороной һурагшад […] дээ айлшалалсахаар […] данхай. Ерэхэ жэлдэ […] лэг һурагшад Дархан[…] жо, пионерлагерьта […]

Иигэжэ аха дүү […] хоорондохи харилса[…] улам бэхижэг лэ.

Д-Н. ХА[…]
манай штатнабэш[…]

Спорт

ХОЁРДОХИ ҺУУРИ ЭЗЭЛБЭ

Благовещенск хотодо РСФСР-эй Арадай эрдэм һуралсалай министерствын спартакиадын мүрысөөнүүд үнгэрэгдэһэн байгаа. Эндэ футболоор үнгэргэгдэһэн наадaнда Алас-Дурна зүгэй зонын 6 команда хабаадаа юм. Мүрысөөндэ хабаадаһан Улаан-Үдын хүүгэдэй спортын 6-дахи һургуулиин спортсменүүд хоёрдохи һуури эзэлбэ. Эдэнэр Приморьин, Хабаровскын хизаарнуудай, Сахалинай областиин футболистнуудые 2:0, 4:1 гэһэн тоотойгоор шүүһэн, Амарай, Шэтын областьнуудай командануудта шүүгдэһэн байгаа.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

РСФСР-эй Компартиин эмхидхэн байгуулгын съездын хоёрдохи шатын хүдэлмэри үргэлжэлүүлэгдэбэ. Съездын хүдэлмэри тухай ТАСС-ай тоосоон газетын мүнөөдэрэй номерой нэгэдэхи, хоёрдохи болон гурбадахи хуудаһануудта толилогдоо.

«Хилээмэншье, наадан зугаашье»— иимэ гаршаг доро РСФСР-эй Верховно Соведэй сессиин тоосоон үгтэнхэй.

Республикын парламентын юрын үдэрнүүд тухай материалнуудые газетэ толилжо үргэлжэлүүлһээр. Газетын штатнабэшэ корреспондент Валерий Бадмаевай ээлжээтэ репортаж «Бюджет һунахагүй ха юм» гэһэн гаршагтай.

Дэлгүүрэй экономико газаа орожо ерэнхэй. Тэрэнэй хатуу хуулитай: урдань гарзатай байһан предприятинууд үгы болохо гү, али үндэһөөрөө хубилгагдаха ёһотой. Нютагай промышленностиин мэдэлэй предприятинууд яаха болоноб? Республикын Верховно Соведэй Сэг үргэлжын комиссиин заседани дээрэ энээн тухай хөөрэлдөөн болоо. Тэндэһээ репортаж дамжуулагдана.

Захааминай районой Хамниин совхоздо Базаровтанай гэр бүлын хонишодой бригада эрхимээр ажаллана. Энэ жэлдэ бэрхэ хонишод зуун эхэ хонин бүриһөө 106 хурьга абаа, хурьгадайнгаа шэгнүүрые эхэһээнь һалгаатараа 27 килограммда хүргөө, хонин бүриһөө 4,350 килограмм нооһо хайшалан абаа. Хонишод үбһэ тэжээлээ өөһэдөө бэлэдхэдэг хадаа иимэ дүнгүүдые туйлана гээшэ. Тэдэнэр жэл бүри сагай уларилай ямаршье байгаа һаа, эрхим шанартай 9 сомоо сомодог юм. Энээн тухай Ц. Цыренжаповай фотомэдээсэл дотор хэлэгдэнэ.

Сэнхир экран

ПЯТНИЦА, 7

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35—Мультфильмнүүд. 10.00—Баримтата фильм. 10.40—Фестивальнууд, конкурснууд, концертнүүд. 11.40—Жэлэй дүрбэн саг. Сентябрь. 12.40—«16-тай ба тэрээнһээ дээшэ наһатайшуулда». 13.30—Время. 18.15—Мультфильмнүүд. 18.45—Бразилиин национальна һайндэртэ—Дулдыданги бэшэ байдал соносхолгын үдэртэ. 19.30—Время. 20.00—Мультфильмнүүд. 20.20—«Штормовой мальчик»—уран һайханай фильм (Австрали). 22.00—Время. 22.30—МВД мэдээсэнэ. 22.45—Австралиин 200 жэлдэ зорюулагдаһан концерт. 24.00—Мэдээсэлнүүд, соносхолнууд. 00.05—Хүгжэмтэ дамжуулга. 00.25—Шэнэ һонин. 00.40—«Машина времени» бүлэгтэй «Хараа бодол» гэһэн программа танилсуулха.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—Үглөөнэй гимнастика. 9.15—10.25—Баримтата фильм. 9.35, 10.45—Литература. 5-дахи класс. 9.55, 11.05—Англи хэлэн. 11.35, 12.35—География. 6-дахи класс. 12.05—«Бурда моден» дурадхана. 13.05—«Опавшие листья»—баримтата фильм. 13.55—«Бидэнэртэй хамта, бидэнэр шэнгеэр, бидэнэрһээ үлүүгээр хэ». 14.55—«Пастухи Тушетии»—уран һайханай фильм. 3-дахи сери. УЛААН-ҮДЭ. 17.30—Баримтата фильм. 17.40—«Манай хото—манай гэр». 18.10—Буряад хэлэнэй хэшээл. 18.35—Зүүнэй арадуудай «Лотос» ансамблиин концерт. 19.20—«Нюуса тобшын» 750 жэлэй ойдо. 20.00—Буряад ороной һонинууд. МОСКВА. 21.00—«Амгалан нойрсогты, багашуул!» 21.15—РСФСР-эй Верховно Соведэй сессиин дневник. 22.15—Баримтата фильмүүд. 22.45—РСФСР-эй Компартиин съезд дээрэ. 23.15—Футболоор СССР-эй чемпионат. ЦСКА—«Ротор». 00.50—«Тетя Маруся»—уран һайханай фильм. 2-дохи сери.

Кино, театрнуудта

Бурятский драмтеатр имени Х. Намсараева (Томский ТЮЗ)
«Зэмарашка» (Подонки)—в 19-30.
Русский драмтеатр
«Гуд бай, Америка!»— в 19-30.
«Прогресс»
Красный зал —«Раджлакшми» (2 с.)— в 10, 12-40, 15-20, 18-10, 20-50.
Зеленый зал —«Кокон»— в 9-30, 11-50, 14-10, 16-30, 18-50, 21-10.
«Октябрь»
«Пугало из чердачного окна» — в 9-40, «На тропе войны» — в 13, 16-30, 18-10, «Авария» — дочь мента»— в 11-10, 14-40, 20, 21-40.
«Восток»
«Принцесса павлин»— в 15-30, «Дом на Кэролл стрит»— в 17, 19, «Обманщики» (Таинственные мошенники)—в 21.
«Байкал»
«Приключения гайдука Ангела»— в 18-30, 20-30.
ДК «Текстильщик»
«Отпетые мошенник[…] 20.
«Аршан»
«Разиня»— в 19, 21.
«Дружба»
«Юнга с шхуны «К[…] 9-40, «Хон Гиль Д[…] 18-40, «На тропе […] 11-10, 15, 17, 20-40.

Редактор
Р. Б. ГАРМА[…]

НАШ АДРЕС: 670000, УЛАН-УДЭ ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора —2-68-08, зам. редактора —2-62-62, отв. секретарь —2-50-52, секретариат —2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды —2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства — 2-61-35, агропромышленный —2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта —2-69-58; культуры и школ —2-60-21. 2-57-63; информации —2-34-05; переводов —2-54-93; писем и селькоров —2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин —91-1-44, г. Северобайкальск — 35-73. п. Хоринск—55-6-90. г Закаменск—31-61 п Кырен—91-9-79 п. Агинское 3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия— 2-33-77. вахта —2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год Объем 2 п. л. Индекс подписки газет 50901

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР Директор 2-40-45
Заказ № 206.